కుంభరాణా

[చరిత్రాత్మక నాటకము]

రచయిత:

కవికోకిల, కవితా విశారద, ఉభయభాషాప్రవీణ
దువ్వూరి రామిరెడ్డి.

పబ్లిషర్సు:
వేంకట్రామ అండ్ కో.,
బెజవాడ – మద్రాసు
1947

ప్రథమముద్రణము
౧౦౦౦ ప్రతులు
జనవరి 1947

వేంకట్రామ్ పవర్ ప్రెస్,
పవరుపేట :: :: ఏలూరు

పీఠిక

గుంటూరు బాలమిత్ర సమాజమువారి కోర్కెమీద నేనీ నాటకమును 1926 లో వ్రాసితిని. కాలాంతరములచేత ఆ సమాజము భిన్నాభిన్నమై పోయినది. ప్రదర్శనమున కెక్కక నిలిచిపోయి నేటికి దాదాపు ఇరువది వత్సరములయినవి. ఈ మధ్యకాలమున ఎందరో నాటకసమాజములవారు 'మాకిండు, మాకిండు, మేము ప్రదర్శింతు' మని నన్నడుగుచున్నను, తాత్సారము చేసి, తగిన నటకులకీయక మిన్నకుంటిని. అజ్ఞాతవాసము యిప్పటికి ముగిసిపోవుటయే హేతువు.

నాటకము చరిత్రాత్మకము. హిందూ ముస్లిం మైత్రిని మనస్సున నుంచుకొని నేనీ నాటకరచన కుపక్రమించితిని. ఉదయసింహుని హృదయేశ్వరి వీరాబాయి శౌర్య ప్రతాపము లిందు వర్ణితములు. కులమతద్వేష దూషితుడుకాని యక్బరుచక్రవర్తి గుణగ్రహణ పారీణత, బనబీరుని శత్రుసంహారదీక్ష, చిత్తూరురాజ్యనాశనార్థ మతడు పన్నిన పన్నాగములు, మొగలురాజును వివాహమాడి తనసర్వసమతా పవిత్రాశయాన్ని ప్రకటించిన మధురాదేవి శీలము వీలయినంతమట్టుకు నాటకమున పోషించితిని. ప్రదర్శనానంతరమున గాని యిందలి గుణాగుణములు వ్యక్తములు కావు. నాకు నిర్వచనపద్యకావ్య రచనారజ్ఞవు మిక్కుటమగుటచేత దీని యనంతరాన వ్రాసిన తెరచాటునాటకము తక్క మరి నాటకాలను నేను వ్రాయలేదు. రసజ్ఞులయిన విమర్శకులు దీనికి వెల కట్టగలరు.

నా అంగీకారమును పొందక యెవ్వరును దీనిని ప్రదర్శింపరాదు. అట్లు ప్రదర్శించినవారిపై తగినచర్య జరుపబడును.

గ్రంథకర్త
జి. జాషువ.

పురుషులు

1. ఉదయసింగు
2. అక్బరు
3. రాజా మానసింగు
4. బనవీరుడు
5. అఫుజాల్ ఫజాల్
6. జయమల్లు
7. రాణా
8. మంత్రి

స్త్రీలు

1. మీరాబాయి
2. మధురాదేవి
3. కనకంగి
4. లవంగి
5: నాగవల్లి

వీ రా బా యి

ప్రథమాంకము

(సీను — బనబీరుని శయ్యామందిరము)

1 వ రంగము

(బంధింపఁబడి వీరాబాయి మూర్ఛిల్లి యుండును.)

వీరా:— (మూర్ఛ తేరి దిక్కులు సూచుచు దుఃఖముతో) అయ్యయ్యో! నన్నెవ్వరు బంధించిరి? ఢిల్లీకిఁ బోవుదాన నిచ్చటి కెప్పుడువచ్చితిని? నా బోయీలు, నా మేనాయు నేమాయె? కలగను చుంటినాయేమి? (లేచి నలుదిక్కులు చూచి) హా! పరమేశ్వరా! నేను నిజముగా దుర్మార్గులకుఁ జిక్కితిని. ఇది యొక శయ్యామందిరము. నే నీ గృహము నుండి వెలువడు మార్గమేది? తలుపు లన్నియును మూయఁబడి యున్నవి. ఏమి యవమానము వాటిల్లునో! ఇది చిత్తూరునగరమో మరేమో? (సమీపమునఁ గల పటమును జూచి) ఇది కాముకుఁడగు బనబీరుని పడకటిల్లు. హా! హా! మనోహరా! ఉదయసింహా! నీ యర్ధాంగికి సంభవించిన దీనదశ నీ వెఱుంగవుకదా? నన్నువలచి తెచ్చిన యీ జార శిఖామణి నిన్ను బ్రదుక నిచ్చెనా! (దుఃఖించి)నన్ను రక్షించి నా మానము కాపాడువా రెవరు? కుమారా! రాణా! నీవు భద్రముగా నుంటివా. కాదు,

కాదు! నా కుమారుఁడును భర్తయును నా కింకలేరు. నేనేమి చేయఁదును. (భగవంతు నుద్దేశించి) ఓ పరాత్పరా! అనపరాధుల కింత కష్టములను సృష్టించిన నీకు యశమో! గౌరవమో? (బాధ నభినయించి) అబ్బా! ముప్పిరిం బెనచిన యీ బంధకములు నన్ను తీవ్రముగా బాధించు చున్నవి. మహాభూతము వలె నెన్నఁడు లేని నిద్ర నాకు నేఁడేల దాపరించెను? అరిష్టకాల మాసన్నమగునపుడు శనిగాఁడు జీవి కన్నిదెసల తాండవ మాడుచుండును.

(బనబీరుఁడు ప్రవేశించును.)

వీరా:—(ఉలికిపడి) ఈ కవాటము తెఱచిన చప్పుడయినది. తొలుత నా దృష్టి పథమునఁ బడు వ్యక్తి పురుషుఁడో, స్త్రీయో!

బన:— (వీరాబాయిని జూచి స్వగతము) ఆహా! చిరకాలము నుండి నన్ను వేధించు నా యాశాదేవతకు నేఁడు గదా ప్రతిష్ఠ. సమర్థులగు నా భటులు ఢిల్లీ నౌరోజోత్సవార్థమై పోవు యీ వీరాబాయిని బంధించి తెచ్చి నాయింటఁ జేర్చిరి. చిత్తూరి రాచబిడికమునకుఁ దోడీ సౌందర్యవతి నాకు లభించినచో స్వర్గభోగము నా దృష్టికి రేణు కల్పక మగును. (పలుకరించెదను.) దేవీ! నీసుందర స్వరూపము నకు దానిస యగుచున్న బనబీర సార్వభౌముఁడు నీ విలా సము నాశీర్వదించు చున్నాఁడు.

వీరా:—(తత్తరపడి లేచి తనలో) అకటా! యీ కాముకుఁడు నన్ను బలాత్కరించునా! (కోపముఖియై ప్రకాశముగా)

ఓరీ! ఛండాలుఁడా! దూరముగా నుండుము. లేనిచో నీప్రాణములు నీకు దక్కవు. మగనాలినగు నన్ను మాన భంగము చేయనెంచిన నీ కుత్సుక నుత్తరించుట కీ బంధక ములు ప్రతిబంధకము లగుచున్నవి.

బస:—(ఆశ్చర్యపడి తనలో) ఏమి! యీామె ధైర్యము. (ప్రకాశముగా) సుందరీ! కోపింపకుము. నేను నిన్నేమి యును జేయను. నీతో ముచ్చటించి నా యభిమతమును తెలియఁజేయుటకై నిన్నిటకు దెప్పించితిని.

వీరా:—దుర్మార్గుఁడా! నాతో ముచ్చటించు స్థలమంతః పురమా? సభర్తృకలతో పరపురుషుల కేకాంత సంభా షణ మేమి?

బస:—ఓ కాంతామణీ! నన్ను తూలనాడకుము. నేను సార్వ భౌముఁడను.

వీరా:—ఛీ! ఛీ! జారుఁడా! నిన్ను తూలనాడుటయే కాదు. ఈ బంధకములే లేకున్న నీనెత్తుట నోలలాడియుందును. నన్ను విడువుము. పురుషవేషముననున్న యో యాడు దానా! నీ సార్వభౌమత్వము మమ్ముబోటి పతివ్రతల మానభంగ ప్రయత్నమునకా యుపకరించుచున్నది?

బస:—రమణీమణీ! క్రీఁగంట గాఁగిలించి మీాదట చూపిం చిన నా కింపుగా నుండును. కల్యాణీ! ఇటుచూడుము. ఈ పాపిష్ఠి యుదయసింహుఁడే నిన్ను వివాహమాడ కున్న నిక్కముగా నేనే నిన్నుఁ జేపట్టియుందును. నిన్ను నేను

చిన్ననాటినుండి కోరియుంటిని. ఈయనురాగము క్రొత్తది కాదు. నీతండ్రి నన్నొకమారు మీయింటి కాహ్వానింపగా విందు గుడుచుచు పరిహాసముగా నిన్ను నా కిమ్మని యడుగ నాలు నవ్వునఁ బదును బెట్టిన నీ వాల్గంటి చూపు లీశు నా జోమ్మునఁ గ్రుమ్మలేదా? జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుము. ఆ వలపుగాయము మానినదనుకొంటివా? చిరునవ్వుఁ బూవుల బరిహాసించు నీ నెమ్మోము మార్దవమునకు, ముద్దుఁ సీటివలె ముద్దుగులుకు నీ విలాసమునకు నుపయోగింపఁగలవాఁడా పట్టభద్రుఁడు? పట్టభద్రుఁడే యగును గాక. నన్ను వంటి యనాది బంధువున కొక్క గడియ భిక్షుచేయు టనుచితమా? భిక్షుకుని యెడ నింత కఠినము బూనరాదు.

వీరా:—ఓసీ! నీ కాముక ధర్మములఁ గరితలకును నుపదేశింపకుము. ఈ యవినీతి పాండిత్యమును వెల్లడించి యెన్ని కుటుంబముల కెసరువోయ నుంటివి? ఈ విషయము నా భర్త విన్నచో నీరక్తముఁ ద్రావకమానఁడు.

బస:—(నవ్వి) ఏమేమీ? నీ భర్తయా! ఆ పిరికి యుదయసింహుఁడు. అవునుగాని పతివ్రతలమని చెప్పుకొను నీవంటి స్త్రీలు కేవలము బుద్ధిహీనలై యనర్హులగు భర్తలయం దభిమానమును వదలక మాబోటి వీరుల సఖ్యము చేయుట నా కాశ్చర్యముగానున్నది. ఆ యుదయసింహుఁడు చంపువాఁడును నేను చచ్చువాఁడనా? కామినీ! నీకడ దీనాలాపము లాడినంతమాత్రమున చిత్తూరు రాజు నెంతలో వ్యర్థునిఁ జేసితివి?

వీరా:—నీవు పరాక్రమవంతుండవే యగుదువుగాక. ఇంత వఱి కాపట్యకము. నాపతి సిరికివాండా? ఆమదానికి వెఱచి కట్టుకట్టించి తెచ్చిన నీవు నేరుండవా?

బన:—అవి పలుకుటేమి? నేను వెఱచి బంధింపలేదు. నీవు స్వహత్యకు పాల్పడవలెనేమో యని.

వీరా:—ఆత్మహత్య చేసుకొనుటకు నే నబలనుగాను; సబలను.

ఉ. శౌర్యపు రూపు పెంపు నవనవ్య పరాక్రమము పొండితి సను
ద్దీపించు చిత్తోద్ధత శక్తిమయి నీవు నెఱింగి యుండు వీ
కాపురుష ప్రయత్నమున కై ఫలమిచ్చెడి నాపురాణ నో
టీ పర కాంతికారణ! ముందు ముక నన్ను వదల్చి చూడుమీ!

బన:—అట్లయిన వధింపుము. స్త్రీశిఖామణులచే నగవుచచ్చియే యుంటిని. ఆ కోడు పూర్తిఁజేసి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుము. (అని చేరబోయి) కట్టువిప్పుదునా?

వీరా:—నీవు నన్ను ముట్టుకొనకుము.

బన:—సరే. ఒకే, దాసీ! యిటురమ్ము.

(ఒక దాసి ప్రవేశించును.)

బన:—ఆకట్లు విప్పుము. (దాసి కట్లువిప్పును)

బన:—నీవిక పొమ్ము. (దాసి నిష్క్రమించును.)

బన:—అదిగో ఖడ్గము (అని తలయొగ్గును.)

వీరా:—(కత్తి నెత్తి నఱుకబోయి శాంతించి) ఛీ! ఛీ! మోహాంధుండయిన వీఁడు మిక్కిలి హీనతకు లోనగు

చున్నాడు. (ప్రకాశముగా) ఓ కాముక చక్రవర్తీ! నిన్ను కరుణించితిని యింతనుండి బుద్ధిగా ప్రవర్తింపుము.

బన:—(సంతోషమునభినయించుచు) ఓప్రణయలక్ష్మీ! నీవే కరుణించినచో నాకు బుద్ధిగాకుండునా? ఒరులనాశింతునా? నీకీరాజ్యమునంతయును గట్టిపెట్టెదను. దేశముతోఁబాటు నన్ను బాలింపుము. నీపాద సంవాహనమున శరీరయాత్ర గడపికొందును. ఇప్పుడే నాకిరీటమును ధరించి నన్ను శాసింపుము. ఈదేహమునీయది, నీపై నీగవాలసించును. నీసౌఖ్య వైభవవాల్లభ్యార్థమై దివారాత్రులు తపించును. ఈహేమ డోలికలనూగుచు, నీపూవుఁదోటల విహరించుచు నీయనర్ఘ్యమణి భూషలదాల్చి నానందకంధి నీదులాడుచు మహారాజ్ఞివగుము. నీసెలవైనచో నేటిరాత్రి నీపతిని ... ...

వీరా:—(మహాకోపమున) ఓరీ! ఏమనుచుంటివి? నాపతి నేమి చేయుదువు. కలుషకర్మకా! ఈమాఱుపలికిన నీ నాల్క శతధా భిన్నములుగాకపోదు. నీ రాచఱికము, నీసామ్రాజ్యము, నీయున్నత విభవము మానవతులకు తృణప్రాయములు. కరుణించితి నన్నపదమున కెంతవ్యాఖ్యానము వ్రాసితివి. దాసీకుల సంజాతుఁడవయిన నీకు రాజపదవి లభించుటచేఁ గన్నులు నెత్తికెక్కినట్లున్నది. జాగ్రత్త. (అసికత్తి సారించుచుండును.)

బన:—(రౌద్రమూర్తియై) ఆ నేనెంత బ్రతిమాలినను సాటి చేయక నోటికి వచ్చినట్లు ప్రేలుచుంటివి. ఓసీ నీకిపుడు దిక్కెవ్వరు?

ఉ. సామము చేత నాకిటవశంవదవయ్యెద వన్నయాసమై
నీయులుకుం దురూక్తులు గణింపమిఁ గ్రొవ్వి తిరస్కరింతువే
భామిని! చూడుమింక బలవంతముగాఁ బయికొందు వేడుకొ
మ్మేమగఁడడ్డమో తెలుపవే గురుమానవిలోచనీ మణీ!

(అని పైకిఁబోవ వీరాబాయికత్తి విసరుచు)

వీరా:—ఓరోరి! బనబీరుఁడా ఈచూరుచచ్చితివి.

(తెరలో)

ఓరోరీ మాతృద్రోహి! అంబికా సమాన చరిత్రయగు మావీరాబాయినా నీవాసించితివి? నీయహంకారమును గుండమున ప్రేల్చెదను. నిలువుము. (అని తలుపులు పగులగొట్టి జయమల్లు ప్రవేశించును.)

బన:—(తత్తరపడుచు) మోసమువచ్చినది. నేనికఁ బాఱిపోయెదను. (పాఱిపోవును.)

(అవనికపడును.)

రెండవరంగము

(సీను - ఢిల్లీ పురము నౌరోజోత్సవ రంగము)

(కురంగియను చెలికత్తెతో స్త్రీవేషధారియై అక్బరు ప్రవేశించును.)

అక్బ:—(దిక్కులు వెదకుచు) కురంగీ! నేటి యుత్సవమునకు జయపురాధీశ్వర పుత్రి మధురాదేవి వచ్చినదని తెలిసినది. నీనేర్పు నెఱపి యెట్లైన యా లతాతన్విని నాకడకుఁ దేవలయును.

కుర:—చిత్రము, నేనుపోయివచ్చెదను. మీరిందుండుడు.
(అని పోవుచుండ)

అక్బ:—(పిలిచి) కురంగీ! యొక్కమాట; యిటురమ్మా. మాటలమధ్య పాదుషాయని పొరబాటున బలికెదవేమో? అవునుగాని పేరడిగిన నేమని చెప్పెదవు?

కుర:—మహారాణిగారని చెప్పెదను.

అక్బ:—సరోజనీదేవియనియు నుత్సవదర్శనార్థమై దక్షిణదేశమునుండి వచ్చినదని చెప్పుము. పొమ్మా.

కుర:—సరే! (కురంగి నిష్క్రమించును)

అక్బ:—(తనలో) మొన్నటి యుద్ధమున జయపురపతి నాకుఁ బాదాక్రాంతుఁడై నాకుఁ గూతునిచ్చెదనని వాగ్దానమిచ్చె. ఈ వివాహము హిందూముసల్మానుల మైత్రి కెంతయు ననుకూలించును. ఈ హైందవ బాంధవ్యము నాకీర్తికి వన్నెబెట్టకపోదు. నా జీవన మనేకుల కాదర్శప్రాయమై నూతనజ్ఞాన జ్యోత్స్నఁ బ్రకాశింపఁజేయఁ గలదు. నేఁ డీ కన్యతో భాషించి హృదయమును బరీక్షించెదను. (తొంగి చూచి) అదిగో! ఆవచ్చుచున్నది మధుర; భళి! భళీ! కురంగీ! నీవేచమత్కారిణివి? ఓహో! ఈ ముగుదసోయగ మెంతరమణీయముగా నున్నది. ఈ రమణీమణిని నాకు బట్టపుదేవినిగా నొసంగనున్న సూర్యభగవానునకు సహస్ర నమస్కారములు.

గీ. మరుని చిగురాకుఁగత్తిని మచ్చరించు
సుదతి నెమ్మోని సౌందర్యమున జనించి
మా పరమపుణ్యవశత ఢిల్లీ పురానఁ
బారుచున్నది క్రొత్త లావణ్యగంగ.

నేనిట దాగియుండి యీమె పలుకు లాలించెదను.

(అని యొక చోట నక్కియుండును.)

(కురంగి మధురాదేవితో ప్రవేశించును.)

కుర:—అమ్మా! మీరిందుండుఁడు. నేనుపోయి మా దేవిగారిని బిలుచుకొని వచ్చెదను. (కురంగివెళ్ళిపోవును.)

మధు:—(స్వగతము) ఆహా! యీ ఢిల్లీపుర వైభవంబు నేమని తలంతును. ఇదికదా హస్తిన. పాండవేయాది వీర భుజాభిరక్షణంబై, శ్రీకృష్ణ భగవానుని పాదవిన్యాసమునఁ బవిత్రవంతమై, వ్యాసకావ్యామృత వృష్టియందు మునిఁగి తేలి భరతవర్షమునకు నిరంతరయశము నార్జించిన నగరరాజమును నేఁడుగదా కనులారఁ గాంచితిని. ఈ పుర పాలకుండగు నక్బరుచక్రవర్తి కడురూపవంతుఁ డనియు, శూరాగ్రేసరుఁ డనియు వినియుందును. మాతండ్రి, నన్నిచ్చి పెండ్లి జేసి కీయనున్నాఁడట. చిత్తరువున నా మహానుభావునిం జూచుటాది నామనంబేలనో వాడుపాయందు లగ్నమైనది.

అక్బ:—(వెడలివచ్చి) దేవీ! ధన్యుఁడనైతిని. (తిరిగి దాగియుండును.)

మధు:—ముఖాముఖంబూచు భాగ్యము లభింపదాయెను నాస చేత నుత్సవదర్శన మిషచే నిటకుం జనుదెంచితిని. నాకా సుందరపురుషుని దర్శనమెట్లు కల్గును. ఎవరితోఁ జెప్పు కొందును. (కొంచెము తాళి) పరమ దయార్ణవుండగు పాదుషా నన్ను నిజముగా వివాహమాడినచో నా కేమి కొదువ ? అవధిలేనిసౌఖ్య సామ్రాజ్యమును హాయిగా ననుభవింపఁగలను. కాని, యీ మతాంతర వివాహమున సాటిరాజన్య కాంతలలో నా కపకీర్తియని విచారించెదను. (తలయూచి) నిష్కళంక ప్రణయదేవత వధూవరుల నిరువురిని వశీకరించినపు డెక్కడిమతము ? ఎక్కడి కులము ? విద్యాకీర్తికాంతలు తమంతవలచి యక్బరుచక్రవర్తిని వెన్నాడి తిరుగుచుండ నే నేల వెనుదీయవలెను ? అజ్ఞానవాదులగు పూర్వాచారపరాయణుల లెక్కచేయ నేల ? పురాణయుగమున నెన్ని వర్ణసంకర వివాహములు జరుగవు ? (పారజూచి) అదిగో ! కురంగి తనరాణింగొని వచ్చుచున్నది.

(అక్బరు కురంగులు ప్రవేశింతురు)

అక్బ:—ముద్దరాలా ! నీవు జయపురాధీశ్వరుని కుమారితవుగదా ?

మధు:—అవును. మీరు నన్నెట్లెఱుంగుదురు ?

అక్బ:—(కౌగిలించుకొని) మధురా ! ఎంతలో పెద్దదానవయితివి ? నీవు మూడేండ్లదానవయి యుండగా నాపతితో

తీర్థయాత్రార్థమై పోయివచ్చుచు నేను మీయింటనొక వారము బసచేసితిని. అప్పుడు మీయన్న మానుసింగుఁ డేడేండ్లవాఁడు. నీవు నన్ను గుర్తింపజాలవు. మధురా! మీ జననీజనకులకు సేమమా?

మధు:—నేనిటకు వచ్చియుంటినని మీకెట్లు తెలియును?

అక్బ:—నేను నుత్సవమునకే వచ్చితిని. నేటి యుదయమున నీ మేనాబోయీలు మా కురంగితో ముచ్చటించుచుండ జయపురమను మాటవిని యందొకనిఁ బిలిచి నీరాకను వారివలనఁ దెలిసికొంటిని. మధురా! నాకొకముద్దిమ్ము. చిన్ననాఁడు నిన్నుమోసి ముద్దులాడినదానను నన్ను పరాయి పడంతినిగాఁ దలంపకుము. (అని కౌగిలించుకొని ముద్దు బెట్టుకొనును.) మధురా! నీకు వివాహమెప్పుడు నిశ్చయించిరి? ఎవరికిచ్చెదరు? నీపెండ్లినాఁడు నన్ను బిలువుమని మీతల్లితోఁ జెప్పితిని. నేనుతప్పక వచ్చెదను.

మధు:—(సిగ్గు నభినయించును.)

అక్బ:—మధురా! యిక్కడ నెవ్వరును లేరు. సిగ్గుపడకుము. నేనును నీకుఁ దల్లివంటిదానను. మధురా! చెప్పవా?

మధు:—అ...క్బ...రు......(అని గోళ్ళు గిల్లుకొనును.)

అక్బ:—(తనలో నవ్వుకొని కోపము తెచ్చుకొని) ఎవరికి! అక్బరు చక్రవర్తికా? మహమ్మదీయునకా? అయ్యో! అయ్యో! యిదేమివింత? నాతో పరిహాసమాయేమి మధురా?

మధు:—అమ్మా! పరిహాసముకాదు వాస్తవమే?

అక్బ:—

ఉ. కొంకక యాలఁజంపితివి క్రూరతురుష్కుల రాణివై వి
 వ్యాంకములు నేటినుండి యకటా! యిటమొక్కఁడి చిత్రగాథ! నా
 పంకజలోచనీ! ధరణిపై రసపుత్రి యశోంబురాశి ని
 ష్కంకులు సేయ నీజవకుఁ డెక్కఁడదా పరమార్థ్య నిర్మ్యాడన్.

ఛీ! ఛీ! కులభ్రష్టవయిన నీతో భాషించుట మహా పాతకము (అని పోవుచుండును.)

మధు:—(తిరుగఁబిలిచి) అమ్మా! శాంతింపుము. నా యభిప్రాయమును పూర్ణముగాఁ దెలిసికొని మీఁదట కోపింపుము.

అక్బ:—తురక చుట్టరికమేకదా? నీ యభీప్సితము.

మధు:—అయిననేమి?

అక్బ:—తురకవానిం బరిణయమయిన నీకు సాటివారిలో నపఖ్యాతిగదా? నీకేకాదు మమ్ముబోంట్ల కెల్లరకును తలవంపులుగదా!

మధు:—(తనలో) ఈమెకు నా నైర్మల్య హృదయ నిశ్చయమును వెల్లడించెదను. (ప్రకాశముగా) అమ్మా! నీ పలుకులు నిక్కమవములేకాని యీ వివాహ వ్యాజమున నేనొక నూతనధర్మమును లోకమున వెలువరించి కొండొక ఖ్యాతిని గడింతునని విశ్వసించుచున్నదాన. కాకున్నను అక్బరుచక్రవర్తి దయా గాంభీర్యపయోనిధి యనుటయు, పరాక్రమ గాంగేయుఁడనియు విన్నదాది నామనం బా

యున్నట్లో నేనేభవించినది. ఈ ప్రణయబంధమునుండి నేను తొలఁగఁజాలను. దాచనేల! వినుము. శరీరములు వేఱములయి యున్నను యొండొరుల కౌఁగిలించుకొంటిమి. ముద్దాడికొంటిమి. నిక్కముగా నేనాతనిదానను, చక్రవర్తి నావాఁడు. నీవంటి వెడగువాదుల బోధలకులొంగి మా జననీజనకులు నన్నుఁ దనకీయ తెగింపకున్నను నేనే స్వయముగావచ్చి పాదపాపవము లాశ్రయించెదను. నన్నడ్డుపెట్టువారెవ్వరు?

ఉ. ఆయన సార్వభౌముఁడు మతాంతరుఁ డేయగుఁగాక సంతత
న్యాయవిదుండు, సంగరధనంజయుఁడట్టి మహానుభావు న
న్యాయముగా తిరస్కృతి యొనర్పకుమమ్మ! సరస్వతీమణీ
నాయకుఁడస్మదీయ వదనంబున వ్రాసినయంతతప్పునే?

అక్బ:—(తనలో)

ఆహా! యీయనవద్యగుణాకర, యీపవిత్రప్రణయవిగ్రహము, యీ యదంభతత్వవిద్యాకల్పవల్లిక నిక్కముగా నాసొమ్ము. ఈ జ్ఞానయోగసిలోచన ప్రపంచమున శుద్ధసాత్త్వికతరంగిణులు ప్రవహించుచున్నవి.

సీ: కులమత ద్వేషము ల్ఘోరభూతంబులై
యొండొంటితోఁ బోరుచుండినపుడు
పరులసంపదలకో ర్వనిస్వాభిమానంబు
కారము మిరియాలు నూరునపుడు
అఘముకల్పనఁ జేయు నపకారదేవత
స్వేచ్ఛగా రాజ్యము సేయునపుడు

కూటికై పడియుండు కుక్షింభరిత్వంబు
మితిమీరి తనువులవిఱ్ఱించునపుడు
గీ. ధర్మదేవత మూడుపాదములుదునిగి
యొంటిపాదానవల్లాడు చుండినపుడు
ధరణి విజ్ఞానమునకెందు తావులేక
యీ సరోజాక్షి నిట్లాశ్రయించెనేమొ!

ఈమె పలుకులలోని సుధామాధుర్యము నన్నింకను విషమ పరీక్షకు బురికొల్పుచున్నది. (ప్రకాశముగా) మధురా! నీ యపూర్వ నిర్మాణగాథా ప్రపంచమున నాకు దిక్కు-దోచుటలేదు. నీతో వాదించుటకును విరమించుటకును నాడెంద మీయకొనకున్నది. పోనిమ్ము యొకవేళ పాదు పాయే—నీవు ముమ్మారు ముద్దుగొన్న పాదుపా... ...

మధు:—(ఉలికిపడి జుఱజుఱఁజూచి) ఎప్పుడు ముద్దుగొంటిని అమ్మా! నీవు నన్నుడికింప సాగినట్లున్నది.

అక్క:—ఇంతకుముందు నీవు చెప్పలేదా?

మధు:—ఓహో! అది నా హృదయ చుంబనము. దానిని ప్రత్యక్ష చుంబనముగా లెక్కచేయుచున్నావే?

కుర:—(జనాంతికముగా) ఈ వెఱ్ఱిపడుచున కింకను భ్రమ తొలంగనట్లున్నది.

అక్క:—మధురా! హృదయమున ముద్దుగొన్నదానవు ప్రత్యక్షముగా నయిన ముద్దాడకుందువా? ఈ యుత్సవ కాలమున నదియును జరిగియే యుండును. ఏమో యెవఁరెఱుఁ

గూదురు. ప్రయాసపడి ఢిల్లీకివచ్చినదాన వా రవంతకు వెనుదీయుదువా ?

మధు:—(తనలో) ఓహో ! ఈమె నన్ను మెల్లగా పరిహాస రంగమున బ్రవేశపెట్టుచున్నది. (ప్రకాశముగా) అమ్మా ! మీతో మర్మము విడిచి భాషించుటచేత నన్ను చులకన జేసితిరి. మీ ప్రసంగమునుబట్టి నాగుట్టు బయటబెట్టవచ్చిన టక్కరి రాచపడంతివలె తోచుచున్నది. కానిందు.

అక్బ:—(నవ్వి ముద్దుబెట్టుకొని) మధురా ! మీ తల్లిదండ్రులతో నాకుఁగల చనవున నింతగా మాటలాడ సాహసించితిని. నీ వేమనుకొనకుము. రేపు నేను లేని పెండ్లి నీకు జరుగునా ? నీ తల్లి నేనులేక నీ వివాహ ప్రయత్నము చేయునా ? మధురా ! యింతకుఁ బాదుషా దర్శనము లభించినదా ?

మధు:—ఈ స్త్రీ మండలమున నతని దర్శన మెట్లుగలుగును ?

అక్బ:—అట్లయిన నీ ప్రయాసము వ్యర్థమే ? మధురా ! నీ కొక యుపాయముఁ జెప్పెదను వినుము. ఈ కురంగిని ప్రార్థించినచో నీకాతని నెట్లయినఁ జూపఁగలదు.

మధు:—కురంగికెట్లు సాధ్యము.

అక్బ:—కురంగి నాదాసికాదు; పాదుషా దాసి.

మధు:—(కురంగినిబిలిచి) ఔనా ! మరి నాతో నసత్యమాడితివేమి ?

కుర:—అవునమ్మా ! నే నసత్యము పలుకలేను.

మధు:—సరోజినీ దాసి నంటివే ?

కుర:—అవును. ఇం దసత్యమే మున్నది. సరోజినీదేవి ఎవరను కొంటివి ?

మధు:—ఎవరు ?

కుర:—పాదుషాచెల్లెలు. మీ రీమె దర్శనముచేసిన పాదుషాను చూడనవసరము లేదు. స్త్రీ పురుష భేదముతప్ప వీరువురు నొక్కరూపే.

మధు:—(విభ్రాంతిపడుచు తనలో) ఆహా ! నేనెంతగా వంచింపఁబడితిని. ఈ పన్నుగడ పాదుషా కల్పితమో మరేమో తెలియదు.

ఉ. ఈమె పరాయిరాజహృదయేశ్వరిగాఁ దలపోసి మున్మనో
ధామమునందు గుప్తముగ దాచినమర్మము వెల్లడించి యే
మేమొవచించితిన్ హరిహరీ ! యిపు డేమని తప్పుకొందు యీ
(కొంచెము సంశయించి)
చామ, స్వరంబునందుఁ బురుషత్వ మొకింత తు ఱంగలించెడిన్.

కాకున్న నగ్బరుచక్రవర్తికిఁ జెలియండ్రు కలరా ?

(సరోజిని కురంగిచెవిలో నేమోచెప్పను.)

కుర:—(చేరవచ్చి) అమ్మా ! ఈమాటలు నిజముగా విశ్వసించితివా ? మాదేవిగారు పరిహాసమున కట్టనిరి గాని పాదుషాకు చెల్లెండ్రుగలరా ?

అక్బ:—(సమీపించుచు) అయ్యో! పిచ్చిమధురా! నేను పాదుషాచెల్లెలును కాను (అని పట్టుకొనఁబోవ దూరముగా పోవు)

మధు:—నీ వెవరయినను సరే! నన్ను ముట్టుకొనకుము.

అక్బ:—ముట్టుకొన్న నేమి?

మధు:—ఏమో నీచరిత్ర నాకు సందేహముగా నున్నది.

అక్బ:—మధురా! నన్నువిశ్వసింపవా! నావంక చూడుము.

మధు:—విశ్వసింపను.

అక్బ:—ముమ్మాటికి.

మధు:—ముమ్మాటికే కాదు, వేయిమారులకు.

అక్బ:—అట్లయిన నేనే పాదుషానైనచో నింతకుముందు జరిగిన కౌఁగిలింతలు, ముద్దులు నేమగును.

మధు:—స్త్రీలు పాదుషాలెట్లగుదురు?

అక్బ:—(నవ్వుచు) నీభువనమోహన సుందరవిగ్రహమునకు దాసుఁడై యక్బరు నిజముగా స్త్రీయేయయినాఁడు. (అని స్త్రీవేషమును డీసివేయును.) మధురా! మరొక ముద్దిమ్ము.

(మధుర ఆశ్చర్యబిడియములతో నవ్వుచునిష్క్రమించును.)

అక్బ:—కురంగీ? మనమిక పోవుదమురమ్ము.

(అక్బరు కురంగులు నిష్క్రమింతురు.)

ఏకాదశ రంగము

(సీను — ఉదయసింహుని సభామందిరము)

(ఉదయసింహుఁడు, బేనునూరు జయమల్లుఁడు, మంత్రి, సేవకుల నలంకరించి యుందురు.)

ఉద:— బేనునూరు మహీపతీంద్రా! చిత్తూరు వీరులు నాకుఁ బ్రసన్నులై సమర్పించిన రాజ్యలక్ష్మికన్న మహాత్ముఁడగు బనబీరుని చేఁజిక్కిన నా సతీ మానసంరక్షణముచేసి నా కర్పించిన నీయుపకార ముత్తమోత్తమముగాఁ బరిగణించుచున్నాఁడ. నీకు నేను జన్మాంతముఁ గృతజ్ఞుఁడను. నేటికి నా చిత్తమున శాంతి నెలకొనినది. అభిమానధనులగు మన రాజ్యప్రజల కింపుసేయు సత్పరిపాలనమున నుద్యుక్తుఁడ నయ్యెదను. కాని ఢిల్లీ పురాధీశ్వరుండయిన యక్బరు చక్రవర్తి చిత్తోడుపైఁ గన్నువేసినట్లు తెలియుచున్నది. కలనైనఁ దనరాజ్యమునకుఁ గీడుతలంపని మనపై నేనెపమున నెత్తిరాఁగలఁడు.

జయ:— పాదుషా ధర్మజ్ఞుఁడు. నిష్కారణముగా కయ్యమునకు నిలువఁడు. కాకున్న నా సేతుహిమాచల పర్యంత మహీమండలము నేకచ్ఛత్రముగాఁ బాలించు చక్రవర్తియా కొద్దిరాజ్యము నభిలషించునా?

మంత్రి:— మీరట్లనకుఁడు; రాజుల రాజ్యతృష్ణ కంతమెక్కడిది? స్వాధీనములుకాని రాజ్యములపై చక్రవర్తులకు వలపు మిక్కుటము.

ఉద:—(యోచించి) మంత్రీ ! మరచితి. మరచితి. రాజ్యభ్రష్టుఁడయిన బనబీరుఁడుండఁ లేఁడా ? ఆతఁడీమధ్య ఢిల్లీకిఁ బోయెనని తెలిసినది. ఘాతుకమతియగు బనఁబీరుఁడు పాదుషా యాశ్రిత మీరాషేరుట కేదేని వింత నాటకమును సృష్టింపఁ గలఁడు. మాయామా కల్పనమున నతఁడద్వితీయుఁడు.

జయ:—ఉదయసింహమహీపాలా ! క్షమింపుఁడు. ఇది నీతికి ప్రసంగము. బనబీరుఁడు ఢిల్లీకిఁ బోయినం బోవనిండు. నేయిమంచి పాదుషాలెందరో గుట్టలుపన్నిన పన్ననిండు. సహస్రనేత్రములతో చిత్తోడు సంరక్షణముచేయు మము బోటి వీసలుండఁగా ! ఏల మహారాణా యులికిపడియెదరు? అసంఖ్యసేనలు కధిపతియగు నగ్బరునకోడి రాజ్యము నతని పాలొనర్పుమనియా మీ సందేశము.

సీ. కుంభరాణారాజ కుంభి నిర్భయలీల
గ్రాలాడి చన్న కాంతారసీమ
రజపుత్రరక్త వర్షములు కాల్వలఁగట్టి
ప్రవహించినట్టి పవిత్రస్థలంబు
పద్మినీదేవ్యాది భామామణుల నెల్ల
నాహుతిం గొన్నట్టి యజ్ఞభూమి
చెంగలించుచు భీమ సింగు సింగఁపుబిల్ల
గర్జిల్లియున్న సంగ్రామధరణి

తే. శత్రురాజుల వదన దేశములమీఁద
దృష్టినిల్పని ఘనపురంధ్రీలలామ
మిట్టి మనరాజ్యమునకు ముందెన్నఁడేని
లేని దుర్గతి నూహింపఁగో నరేంద్ర.

ఊద:—(తనలో) ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! కుంభరాణా సంగ
రాణాది మహావీరుల భుజాస్తంభముల నెక్కిన చిత్తూరు
రాజ్యలక్ష్మి యెకు దీర్ఘాయువగును గాక! అట్టి వీరాధివీరుల
వంశమున బిజికిమానిసినయి పుట్టిన నన్నేల వరించితివి.
ధీరుఁడగు జయమల్లుని వీరవాక్యములకు నా దేహ
ము హర్షించుచున్నది. ఇతనినింక నిట్టి ప్రసంగమున దించి
వీని శౌర్యస్థైర్యములను బరీక్షించెదను. (ప్రకాశముగా)

జయమల్లా! నీవు పల్కినది వాస్తవమేకాని యెదిరి శక్తి
సామర్థ్యములను మన మరయవలయునుగదా? అక్బరుం
డఖండ ప్రజ్ఞానిధి. యొకపాటి రాజాతనిఁ గలన నోడింపఁ
గలఁడా? ఈమధ్యఁ బాదుషా నెదిరించిన రాజన్యులు
సామాన్యలనుకొంటివా? వారిగతియేమయ్యె! పాదుషా
మనపై కెత్తిరాకున్నఁ జెప్పఁజాలను గాని వచ్చినచో మన
పని సున్న.

ఉ. సూర్యసమాన తేజుఁడగు జోదుసుమీ మొగలాయి రేడు, దో
ర్వీర్యఖనుల్ జయాపతులు వెన్నిడ పారెదు మేకపోతు గాం
భీర్యము స్వప్నమందుఁ దలపెట్టని నిశ్చల ధైర్యమందరా
శౌర్యులు బంటులట్టి విభవాఢ్యునితోఁ గలహంబు సెల్లునే?

నీ పడుచుదనం బగ్బరుని సేనా విభవమును లెక్కసేయ
కున్నది.

జయ:— (స్వగతము) అకటా! ఈపిటికి రాజు నీశ్వరుఁడు
చిత్తూరున కేల సమకూర్చె. ఈతని కతమున రసపుత్రుల.

కెన్నఁడు లేని కళంకము వచ్చుచున్నట్లున్నది. ఒకవేళఁ బాదుషా దండెత్తివచ్చినచో నీ భీరుని జేనిగాఁ గలిగిన మా సర్దారు లెంతని పోరఁగలరు. ఈ శల్యసారథ్యముతో మహాయోధులు నిరుత్సాహులు గాకుందురా? శృంగార వీరముల రసపాకసాకారమగు మీరాబాయి వంటి పరమ పతివ్రత కీతండెట్లు తగ దాపదించెను. ఇతనితో ప్రసంగము కోపకారణము (ప్రకాశముగా) రాజా! సమర మాసన్నమయిన బలాబలములు తెలియక పోవు. తమరు మట్టుకు విమర్శనమును జాలించుఁడు.

మంత్రి:— వీరుఁడా! రాజేంద్రుని వాక్యములు శత్రుస్తవములు కావు. ఇవియును విచారణీయాంశములే!

జయ:— (కోపమున మంత్రితో) పొట్టకూటికై ముఖప్రీతి కొడిగట్టకుము. రాజ్యాభిషిక్తుఁడయిననాఁడే రాజుగారికి పిఱికి దయ్యమావహించినది.

ఉద:— ఔనౌను. నాకు నిజముగా పిఱికిదయ్యమే పట్టినది.

జయ:— ఏలినవారి సంశయము ఫలించినచో;

ఉ. ఊపిరిగొంతులో నిలిచి యుండిన జాలు మహాతలేంద్రఢి
ల్లీపతి సేనలన్నిటిమి! లీల చితోడ్గఢ రాజ్యలక్ష్మిని
న్నీపరమున్ బొనర్చుటకు నేనొకరుండ నెచాలువాఁడ బా
హాపటిమంబు జెప్పికొన నయ్యెభవద్భయకారణంబుగాన్.

(అని నమస్కరింప నుదయసింహుఁడు వీరముడిగి కౌఁగిలించుకొని)

ఉద:— శూరాగ్రణీ! నీదేశభక్తికి మెచ్చితిని. నీవంటి విక్రమ గాండీవులెందరినో కని మన చిత్తూరు శాశ్వతకీర్తి నందు గాక! నిమనస్థైర్యమును పరీక్షించుట కట్లంటినిగాని పావనంబైన రసపుత్రవంశసంజాతుండనైన నేను కయ్యము నకు వెఱతునా ?

జయ:— వారివేంద్రా! అట్లయిన సామ్రాజ్యము ప్రాజ్యముగాక పోదు. నేను ధన్యుఁడను. మాతల్లి వీరాబాయి వీరపత్ని. చిరకాలార్జితమగు రసపుత్రుల కీర్తిడిండిమము ప్రజరిల్లును.

(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

నాల్గవ రంగము

సీను—(ఆరణ్యము)

(దుఃఖముఖుఁడై బనబీరుఁడు ప్రవేశించుచు.)

బన:— కటకటా! నావంటి మందభాగ్యుఁడు విశ్వప్రపంచమున మరియొకఁడు లేఁడు. పేదకు పెన్నిధానమువలె చిత్తూరు సామ్రాజ్యము నాకు లభించినపుడెంత మిడిసిపడితిని. సుఖదుఃఖములయందు పూర్వ పశ్చిమ పర్వతముల నధిష్ఠించితిని. (తాళి) ఆహా! ఎంత ద్రోహము. ఎంత కృతఘ్నత. నా యుప్పుపులుసు తిని నాకొంప కెసరుబోసిన పాషాణ హృదయులగు చిత్తూరు వీరుల మహాపకారము నీజన్మమున మరువగలనా? తడిగుడ్డతో నా కుత్తుక కురివేసి నన్నంతులేని విషాద పాతాళ గహ్వరమున

ప్రేలాపనేల, యుదయసింహునకు పట్టముగట్టు దుష్ట యత్నము భూమధ్యాత్మ మెఱుంగనైతివి. ఈ వేదనారథము నన్నుగాఢకూపమున కీడ్చుకొని పోవుచున్నది. ఈ ప్రళయ వేదనా బంధురాకారత యెట్లు శాంతించును. దీనికి మార్గమేది? (తలయూచి) ఆ నీచుండగు నుదయసిం హుని సపుత్రకళత్రముగా నిర్మూలించినగదా శాంతిం చును. ఆ పాపిష్ఠి పన్నాదాయి నా కిరాత్రి యీ రాజపశు వును సలాంతరమున దాచకున్న నేఁడీ దుర్గతినాకు రాదు. ఓసీ! పన్నాదాయీ! చిరకాలమునుండి చిత్తోడ్డడపాలనా చక్రమును కౌశలముమెఱయ నడపుకొను నాకన్న గన్నకుఁగొరగాని యుదయసింహునియందు నీకు దోచిన సుగుణమేమి? (పండ్లుగొఱికి) కానిమ్ము. దీనికి ప్రతీకా రమే చేయఁజాలఁడా బనబీరుఁడు. (రాజునుద్దేశించి) ఓరీ! యుదయసింహాపశూ! నీ నెత్తురుబొట్టు నా లలాటమునఁ దళుకొత్తుటకు, నీ ప్రాభవంబు నేఁటిపాలు చేయుటకు, నీ నగర వైభవము భస్మరాసులలో నంతర్ధానమందుటకు. నీయంతి పురమున భీమధూమము లుప్పతిల్లుటకు సమర్థంబయిన యభేద్య మాయావ్యూహమును పన్నుటకిదే నీ గర్భ శాత్రవుఁడు కంకణముఁ గట్టుకొనుచున్నాఁడు. నాహృదయ మున భయంకరముగా ప్రజ్వరిల్లు పరాభవదవానలజ్వాలలు నీ పౌరకాంతల యశ్రుధారా వాహినులగాని చల్లారవు. చిరకాలమునుండి చిత్తూరురాజ్యసౌఖ్యమును సపుత్రమిత్ర బాంధవంబుగా నూరలాడు నన్ను మహారణ్యములపాలు

జేసితివి. నిర్దయుండవై నాచిత్తము నగల్చితివి. నా జీవన చరిత్రనేటితో నంతరించుగాక! సర్వలోకములు నన్నాచంద ద్రార్కము బ్రువ్వదిట్టుగాక! కాలయముఁడు నన్నగ్నిగంధక కంటకములనిడి దహించుగాక! ఏమయిననగుఁగాక. కాక పోవుగాక, యొకవిషాద నాటకమునకు భరతవాక్యములు పఠింపవలె. నా హాహారావములు ప్రభవింపవలె! శత్రుక్ష యముకావలె, నా కసితీరవలె! నాకింక రాజ్యమువద్దు, సౌఖ్యము వద్దు. గౌరవముతో నాకుఁబనిలేదు, అభిమాన మునకు నాకుఁ గడుదూరము, ఆహారనిద్రలు నిమిత్త మాత్రములు, విశ్రాంతిఁ గోరను, నిక్కముగా నేటినుండి బనబీరుఁడు లేఁడు. ముమ్మాటికి లేఁడు. పూర్వము సార్వభౌ ముఁడయిన బనబీరుఁడిప్పుడు దాసుఁడు. నా హృదయసిం హాసనమున ప్రతీకారదీక్షకుఁ బట్టము గట్టుచున్నాను. ఓ విరోధమా! నా మధురమోహన ద్వేషమా! నాపై రాజ్యము సేయుఁడు. ఈ మహోద్యమ స్యందన చక్ర సం ఘట్టనమున నాకుమరణమే ప్రాప్తించుగాక. వెనుదీయను. వెనుదీయను (కొంచెము తాళి) నేను కృతార్థుఁడనగు మార్గ మేమి? (విచారించి) భళి భళీ! చక్కనియూహ తట్టినది. జయపురరాజు ఢిల్లీ చక్రవర్తి కిటీవలఁబిల్లనిచ్చి చుట్టరికము నెఱపెనని వినియుంటిని. మానుసింగు సుల్తానుకడ సేనా నాయకుఁడని వదంతి. ఉదయసింహుఁడు మానుసింగును దూషించి యక్బరుని విరోధియగు మహమ్మదుఖానుతో చెలిమి చేయుచున్నట్లు మృషావిషయములను సృష్టించి

యమోఘమయిన విరోధమును రవులుకొల్పెదనుగాక.
ఇదియే నాయిష్టార్థసిద్ధికిఁ దగిన సోపానము.

సీ. చిత్తూరు సామ్రాజ్య సింహాసనము క్రింద
 విషమాగ్నిశిఖ లుద్భవించువఱకు
యుదయసింహుని మేని ముదురు నెత్తురుజల్లు
 బహుముఖంబులఁ జిందిపాఱువఱకు
రసపుత్రశుద్ధాంత రామామణుల ఘోష
 శ్రుతిమార్గయుగళంబు జొచ్చువఱకు
పడఁతి వీరాబాయి పసుపుఁ గుంకుమ సిరి
 పుస్తెతోఁ దెగి నుండమాయువఱకు

గీ. మృత్యుదేవత రణసీమ నెల్లకడలఁ
బీన్గుపెంటలపైఁ దాండవించువఱకు
దాయమన్నీలకుత్తుకల్ గోయువఱకు
నిశ్చయంబుగ నాకింక నిదుర రాదు.

(నిష్క్రమించును.)

ప్రథమాంకము సమాప్తము.

ద్వితీయాంకము.

ఒకటవ రంగము.

సీను— (ఉదయసింహుని శయనాగారము)

(నిద్రించు భర్త పాదము లొత్తుచు మీరాబాయి శయ్యపై గూర్చుండియుండును.)

మీరా:—(స్వగతము) నేటికి మూడు దినములనుండి నా కుడి కన్నదరుచున్నది. దీన మా కెట్టివిపత్తు వాటిల్లునోయని హృదయము కలవర పడుచున్నది. ఓ పరమేశ్వరా! నీసంకల్పమున మా భావి పరిణామదశకు శరణ్యమగునది సుఖమో! దుఃఖమో!

సీ. పుట్టింపగలవు నిశ్చలకల కుప్పలమంట
దరిలేని జలధి మధ్యంబునందు
కల్పింపగలవు మేఘములేని పిడుగుల
నవధిలేనట్టి బ్రహ్మాండమందు
కావింపగలవు చిక్కని సుధారసధార
కోడెత్రాచుల నుని కోరలందు
సృష్టింపగలవు దాక్షిణ్య పుణ్యగుణంబు
నలిగిన పురిటి బెబ్బులులయందు

గీ. తల్లి పిల్లలనడుమ నంతంబులేని
ఘోరతర విరోధము రవుల్కొల్పఁగలవు
చెలిమి చేయింపఁగలవు రక్షింపఁగలవు
యేమి చేయువు! నీచిత్త మెవ్వఁడెఱుఁగు.

ఎట్టి యాపదలకైనను నేను తల యొగ్గగలనుగాని నా ప్రాణనాథునకుగాని నీవాసంగిన యీ యొక్క మొగ నలుసునకుగాని సంభవింపకుండఁ జేయుము. (భర్తనుఁ జూచి) మనాథున కింటిలో నిద్ర పట్టినది. నేనిక శయనింతును

(అని లేవబోవ)

ఉద:—(ఉలికిపడి లేచి) ఆ. అ. ఆ. చచ్చితి, చచ్చితి! ఓయీ నన్ను చంపకుము, నేననపరాధిని. అనపరాధిని.

వీరా:—(భర్తను కౌఁగిలించుకొని) నాథా! ఇదియేమి? భయపడకుడు. నేను నీ యర్ధాంగి నింజేయున్నాను.

ఉద:—(గడగడ వణకుచు దిక్కులు చూచుచుండును.)

వీరా:—మనోహరా! ఏమి ప్రమాదము? ఇది మన శయ్యాగారము. ఏమికలగంటిరి. అయ్యో! అయ్యో! ఇట్లువణకుచున్నారేమి? (దేహమంటి) మేనమంచ్చెమటలుచిమ్మినవి.

ఉద:—ప్రా—ణే—శ్వ—రీ, ప్రా—ణే—శ్వ—రీ.

వీరా:—నాథా! సెలవీయుడు, ఏసతీమణి నింజేయుంటిని.

ఉద:—ఓనవ్యశక్తి! నాతొమ్మపై గూర్చుండి, "యోద్రోహి! యుదయసింహ! యిదే కాచుకొమ్మని పెద్ద బల్లెముతో నాగుండెలో పొడిచినట్లు కలగంటిని. నాకల వ్యర్థము కాదు. దీనికేమిగతి ?

వీరా:—(తనలో) నాయపశకునమునకీ దుస్వప్నము దోహదము చేయుచున్నది. సహజముగా పిరికిమానిసి యగు నా యాత్మేశ్వరు నెట్లు ధైర్యపరపఁగలను.

(తెరలో)

ఉ. క్రూరములైన బాణములకుం బలిపెట్టెదరోరి నిన్ను నీ
వారిని వారి బంధుగుల రివాజలోచనుఁ డడ్డమైన, ని
ద్రారతిసన్న నాయనుఁగు తండ్రిని దొంగవిధానఁ దాకి, దో
స్సారముఁ జూపవచ్చితివె ? చచ్చితివింక నళీక పౌరుషా.

(పైపద్యమును జదువుచు పట్టారాణా ప్రవేశించును.)

పట్టా:—ఓరోరీ! చోరుఁడా! రసపుత్ర సింహకిశోరము పట్టా రాణా నీప్రాణముల నపహరింపక మానఁడు. నేటితో నీ తల్లికి నీవు లేవు. (అని కోపదృష్టులు బ్రసరించుచుండ వీరాబాయి చేరవచ్చి)

వీరా:—నాయనా! ఇదేమిరా! నీవేల నిద్ర లేచితివి ?

రాణా:—అమ్మా! ఏఁడీ మా తండ్రినిఁ జంపవచ్చిన వాని నేఁడు ? వానినిదే నాకరవాల సర్పమునకు మృష్టభోజనము గావించెదను. (వీరాబాయియా యుదయ సింహులు ముద్దు బెట్టుకొందురు.)

వీరా:—కుమారా! రాణా! ఇం దేవిరోధులును లేరు. మీ తండ్రి వీఁకకలఁగని పలువరించెను. మాకే ప్రమాదమును లేదు. నీవుపోయి పండుకొనుము.

రాణా:—చిత్తము. (అని రాణా నిష్క్రమించును.)

వీరా:—(తనలో) నానాథుని భీరుత్వవిచార మీవీరబాలునిచే దొలఁగింపఁబడుచు నాకింత శాంతి నెలకొల్పుచున్నందుకు భగవంతునకు నేను కృతజ్ఞను. (ప్రకాశముగా) మనోహరా! కలలు నిక్కవములుకావు. మీరిక శయనింపుఁడు.

ఉద:—కాదుకాదు ప్రేయసీ! ఇది మన కేదో యనర్థకల్ప నము చేయకపోవదు. నా కిపుడు బనబీరుఁడు స్మరణకు వచ్చుచున్నాఁడు.

వీరా:—(తనలో) కటకటా! ఈ పిరికి నాథ రనువదలునట్లు లేదు. ఏమని ధైర్యముచెప్పఁగలను (ప్రకాశముగా) మనః కాంతా! బనబిరుఁడేమి చేయఁగలడు?

ఉద:—కుటిలచరిత్రుఁడగు వాఁ డేదో మహాసంగ్రామముఁ దెచ్చి పెట్టఁజాలఁడా?

వీరా:—మనతోఁ బోరి గెలుచు రాజెవ్వఁడు?

ఉద:—లేఁడా; అక్కరు.

వీరా:—ఆ పాదుపాకు మనమేమి కీడుచేసితిమి? వచ్చిన రానిండు.

చ. తలకరురాజపుత్ర సరదారులు పోరులతో నరేంద్ర! య
గ్గలఁపుథిరంగిగుండ్లు చురకత్తులునూ మనవీరు లింతకు
న్వలపలదాపల న్జిలుముపట్టి విలాసముడిందియున్న బా
కులకళనంబు జిక్కైననుకొండు భయంబుఁ దొలంగుడాత్మలోన్.

ఉద:—(తనలో) ఆహా! ఈ సతీతిలకమున కున్నపాటి ధైర్యము నాకు లేదుకదా? ఛీ! ఛీ! యుదయసింహా! నీవువట్టి మంద భాగ్యుఁడవు. (ప్రకాశముగా) దేవీ! నీచిత్తదార్ఢ్యమునకు నేను ముగ్ధుఁడనగు చున్నాను. (అని కౌగిలించుకొనును.)

వీరా:—ప్రాణప్రియా! నాదొక ప్రార్థనకలదు. దయతో నంగీ కరింపుఁడు.

ఉద:—అవశ్యము చెప్పవలసినది.

వీరా:—మీరాకు సార్వభౌములరు. విశేషించి రసపుత్రకుల సంజాతులరు. రాజులకు పొంకమే భూషణము. వీరికి పదునాను చెవిని బెట్టని మహారాజ కొలమునకు నన్ను దెచ్చి క్షీరోన్మాత్రపరగుంతు. నన్ను వీరపత్నినిం జేయుండు.

ఉద:—శ్రేయసీ! యెంత బేలవు. రాభయము నిజమని విశ్వసించితివా? నిన్ను బరీక్షించుటకట్లంటిని. సమరసింహము లనం దగిన క్షత్రియ యోధులకునికిపట్టయిన చిత్తూరున కధినాథుండనై నీవంటి వీరవనిత కాత్మేశ్వరుండనై వజ్రకిరీటధారణము జేయు నేనా యుద్ధమునకు వెఱచువాడను వినుమా.

ఉ. ఆలమునందు నగ్గిరుధరాధిపుడొక్కడ కాడు శత్రుభూ
పాల సహస్రమొక్కపరిం బైకొనివచ్చిన ఖండనోర్వికిం గీ
లాలతరంగిణు జ్జ్వలజలం బ్రవహింపంగ వచ్చి పంచబం
గాళ మొనర్తు సేనలను గంధగజేంద్ర సమానగామినీ!

వీరా:—(నమస్కరించి) నేనిపుడు నిజముగా వీరపత్నిని. తెలియక యూహించిన నా యవివేకమును క్షమింపుడు.

ఉద:—దేవీ! మనమీ యరిష్టభంజనార్థ మీశ్వరపూజజేసి వత్తము రమ్ము.

(ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు.)

రెండవరంగము

సీను - ఢిల్లీలో అక్బరుని సభామందిరము.

(అఫ్జులుఖాను, రాజామానుసింగు, అక్బరు, పీఠముల నుండురు.)

అక్బ:—కవీంద్రా! నాకు దాయాదియగు మహమ్మదుఖానుఁడు పంజాబున హిందూయువతులను చెరఁబట్టుచు, దేవళములఁ బడఁగొట్టుచు, ప్రజాక్షోభము సేయుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. నారాజ్యమున సర్వసమానత్వమే ప్రధానస్థానము నలంకరించవలె. ఎట్టి దేశబంధముగాని, యేకారణమునగాని మతద్వేషము నెఱపు నజ్ఞానికి ద్వీపాంతరశిక్షగా శాసించితిని. ఈశ్వరసృష్టియందు మానవులెల్లరు సమానులే. ప్రతివాని కగ్రస్థాన మీయఁబడినది. హీనుఁడు, ఘనుఁడను తారతమ్యమే ప్రళయజాడ్యములను బుట్టించు క్రిములు. ప్రజాసౌఖ్యమును గోరనిరాజు నిర్భాగ్యుఁడు. ఇతఁడునాకు ప్రతిపక్షులగు రాజులను రణమునకుఁ బురికొల్పుచున్నట్లు వినుచుందును. నాసత్పరిపాలనమునకుఁ గంటకమువలెనున్న వీనిని మట్టుపెట్టకున్న నాకీర్తికి భంగముకల్గును.

అఫు:—సార్వభౌమా! "జ్ఞాతిచ్ఛేదనలేనకిమ్మ"ని పెద్దలు పలుకుదురు. దీనికి భిన్నమేలకలుగును. నాఁటి పంజాబుయుద్ధమున దమరుచూపిన దయయే దీనికి హేతువు.

మాను:—(తనలో) సర్పమునకుఁ బాలుపోయ విషముగదా వృద్ధియగును?

అక్బ:—కవీ! నీవు రేపు సేనలతో పంజాబునకు బయలు దేరుము. మానుసింగు నిన్ను వెంబడించును.

(తె ర లో)

రాజా! యొకరాయబారి ద్వారమున వేచియున్నాఁడు)

అక్బ:—(ఆలించి తనలో) ఈతఁడాదంఖానుఁడు పంపిన బంటు (ప్రకాశముగా) ఓరీ! లోన బ్రవేశపెట్టుము.
(ఒక తురకబంటు ప్రవేశించి నమస్కరించును.)

అక్బ:—ఓరీ! మాళ్వాప్రాంతమున నేమిరావార్త? జయ మెవరికి?

భటు:—సర్కార్, మన్కి జయం.

అక్బ:—బాజ్ బహదూరు వశుఁడయ్యెనా?

భటు:—ఆరాజ్కి పట్టి బందిచేసినాం.

అక్బ:—ఆతని నేమేని హింసించిరా? మనవారు?

భటు:—లేదుసర్కార్. లేదుకాని,

అక్బ:—కాని ఏమిచేసితిరి?

భటు:—ఆ రాజ్ భార్యాకి అయ్యా కుషిచేసినాడు. దాన్కి అమ్మా కోపంచేసి హీసం తిని చచ్చిందిసర్కార్.

అక్బ:—(చెవులుమూసికొని) హరిహరీ! దుర్మార్గుఁడెంతపని చేసినాడు. ఆపతివ్రత నన్నెంత దూషించెనో కదా!

అపు:—(తనలో) తొలుతనుండియు నీ యాదంఖానుని స్త్రీ లోలతయే నేడీ పతివ్రతకు మరణము సృష్టించినది.

అక్బ:—(సేవకునితో) ఓరీ! స్త్రీల చెరపట్టరాదనికదా ? నా శాసనము.

మాను:—(తనలో) కాముకునకు మేధాశక్తి యెక్కుడిది.

భటు:—హాఁ సర్కార్.

అక్బ:—ఓరీ! నీవుపోయి యామనుష్యుని బంధించి ఖైదుచేయుమని నా మంత్రితోఁ జెప్పుము. (భటుఁడు నిష్క్రమించును.)

అక్బ:—కవీంద్రా! ఇతఁడు శిక్షాపాత్రుఁడుగదా ?

అప్పు:—అవునవు నితఁడు వధ్యుఁడు.

(ఒక సేవకుఁడు ప్రవేశించి)

సేవ:—సర్కార్ చిత్తూరునుండి యొక సర్దార్ వచ్చినాడ్.

అక్బ:—నిరాటంకముగా ప్రవేశపెట్టుము.

(సేవకుఁడు నిష్క్రమించును. బనబీరుఁడు ప్రవేశించి)

బన:—(సభవంకఁజూచి తనలో) తగినసమయముననే వచ్చితిని. ఇతఁడు జయపురాధీశ్వరుఁడగు మానుసింగునివలె గన్పట్టు చున్నది. ఇఁక నా మాయానాటకమును ప్రదర్శింతును. (అని రాజుకు నమస్కరించును.)

అక్బ:—ఓయీ! నీవెక్కడనుండి వచ్చితివి ?

బన:—అక్బరురాజా! మీకుఁ బాదాక్రాంతముగాక దివారాత్రులు మీ యభ్యుదయమునకు వేడి కన్నీరువిడుచుచు గర్వమునఁగన్నుగానక త్రుళ్ళిపడు చిత్తోడ్గడమునుండి.

అక్బ:—(వెఱగుపడి తనలో) ఇతనిపలుకులు వినోదముగా నున్నవి. అవును. చిత్తోద్గడము నా యాశాలతకు చిగురించనివ్వుము.

అఫు:—(తనలో) ఇతని ముఖమున పంచమహా పాతకములు వ్రేలాడుచున్నవి.

అక్బ:—ఆర్యా! నీ పేరేమి ?

బస:—సుల్తానులలామా! అదియే నన్నడుగకుఁడు. నేను చిత్తూరువాసిని. ఉదయసింహునికడ నొక యుద్యోగిని.

మాను:—(తనలో) ఈగాథ చిత్రముగానున్నది.

అక్బ:—మీరాకకేమి కారణము ?

బస:—ఏలినవారిపై నాకు గల యభిమానము.

చ. తురక కులంబునం బొడమి దుష్ట నరేంద్రుల కన్నుగుట్ట, మ
ద్భరత ధరా పతివ్రతకు బంగరు భూషణమైన హస్తినా
పురి కధి నాయకుండ వయి, పూజ్యుఁడ వైతివి సార్వభౌమేంద్ర! నీ
కరుణకు దోసి లొగ్గుటకుగా జనుదెంచితి నాదరింపవే!

నేటికి ఢిల్లీని బాలించిన చక్రవర్తులలో మిమ్మువంటి ధర్మైకదృక్కు లేడు. మీరే యీఢిల్లీ రాజ్యలక్ష్మి కనురూపు లగు భర్తలు. మీభుజాస్తంభములకు భూర్యబ్దములు దీర్ఘాయు వగుగాక! మీ కతంబున జాతిమత ద్వేషములు నిర్మూలము లగుగాక! ఇట్టి మీ యనుగ్రహము నభిలషింపని వాఁడు దౌర్భాగ్యుఁడు, దౌర్భాగ్యుఁడు.

అక్బ:—సంతోషము. ఆర్యా! నాయందింత భక్తితాత్పర్య ములుగల మీచరిత్ర వినవలయునని యాసపడముచున్నది.

బన:—(తనలో) నా ప్రయత్నమున కంకురార్పణ మైనది. (ప్రకాశముగా) రాజేంద్రా! నేనొక నిజముచెదను. నాచరిత్ర మాట యటుండనిండు. ముందు నా వచ్చిన చరిత్ర వినుండు. తమువంటి ప్రభువులను జూచి గర్వపడవలసిన దానికి మారుగా నూ భారతీయులు కొందరు లోలోనం గుట్రలు పన్నుచున్నారు. సూపించుచున్నారు. ఈ విష యములను ప్రత్యక్షముగాం జూచుచున్న నాకు దుర్భర ముగా నున్నదని మనవి చేసికొనిన గదా నా కథను వినుపించుట.

అక్బ:—(సభవంక జూచి యాశ్చర్యముతో) అయ్యా! అట్టి ద్రోహు లెవరు?

బన:—మీ రీమధ్య హిందూస్త్రీని వివాహ మాడితిరిగదా?

అక్బ:—అవును. అయిన?

బన:—(అనిష్టమును సూచించి) ఊ! పోనిండు. కుక్కలు మొఱిగిన సింహమున కేల? మఱొకసంగతి మహమ్మదు ఖాను పంజాబులో... (అనునంతలో)

మాను:—ఏమీ? పాదుషా వివాహ విషయమును చెప్ప రయితిరి?

బన:—చెప్పెదను రవంత తాళుండు.

అక్బ:—ఏమి పంజాబువార్త?

బన:—అతఁడొక మహాసైన్యముతో ఢిల్లీని జేరియున్నాఁడు. యీమధ్య నతని దండనాథుఁ డుదయసింహుని సహాయము గమ్మని కోరుచుఁ జిత్తూరున మూఁడుదినములు వసించె. ఆ రాజు మీపేరెత్తిన భగ్గున మండిపోవును. ఉదయసింహుని కొలువున నగ్బరు చక్రవర్తి యని ఘనముగా పలికి మురిసికొను భాగ్యము మాకు లేదుగదా? దివారాత్రు లతనికి మొగలాయి రాజ్య ధ్వంసన యత్నములుగాక మఱొండు కార్యము లేదు. ఎవరో మాన_సింగని మీకు మఱంది కలఁడట గదా?

అక్బ:—అవును. అతడు మానుసింగు.

మాను:—(కోపముతో) ఆ మానుసింగు. అంతేన.

బన:—(ముక్కు_విరచి) పోనిండు. ఆ దూషణవాక్యము మీయెదుట వచించుటకు నాకు నోరు రాకున్నది. ఛీ! ఛీ! యీ హిందూరాజులకు మీవంటి సత్పురుషులపై నింత ద్వేషబుద్ధి జనించుట చిత్రముగా నున్నది.

మాను:—(తనలో) కావుననే యుదయసింహుఁడు మును పటి వలె శుభకార్యములకు మమ్మాహ్వానింపఁడు.

అక్బ:—(పండ్లుగొఱికి వీరముడిగ్గి) ఏమీ! ఉదయసింహుఁడా? ఓరోరీ! కృతఘ్నుఁడా!

ఉ. నిండుమనంబుతోడ ధరణీధరు లన్యగుణంబు మాని నా
పెండిలి కేగుదెంచి సరవి న్నను మన్నన జేయు వేళ రా
కుండుట తెల్లమయ్యె నిటు లారక కయ్యము రేచినావు, నీ
గుండెల నిద్రపోవు నను గొమ్ము తురుష్క_విభుండు భాండికా!

(మానుసింగుతో) సఖుఁడా! మనకు చిత్తూరుముట్టడి యవశ్యకర్తవ్యము. (అప్జుల్ఫిఖాలునుజూచి) సంగీతోత్తమా! మానుసింగు నీవెంటరాఁడు. నీవు రాజాబీసుబనును సహాయముగాఁగొని సమహాన్మదానవిరింపుము. నేను మానుసింగుతోఁగలసి ముంపీతనిఁదాకెదను.

బన:— (తనలో) భేష్! సుల్తానుగారికి చక్కగాపురి యెక్కించితిని.

అప్జు:— పార్థివేంద్రా! శాంతింపుము. నిజానిజములు తెలిసికొనిన మీఁదట కార్యమున కుపక్రమింపుఁడు.

బన:— (తనలో) పానకములోని పుడకవలె నీవీమగడ్డపువ్యక్తి నాకెక్కడ దాపరించెను.

అక్బ:— (శాంతించి) అట్లయిన ప్రస్తుతాచరణీయ మేమి?

అప్జు:— రేపుసలీమునకు జననదిన మహోత్సవముఁ జేయనున్నారుగదా? దానికాహ్వానించు నెపమున మానుసింగు వీరునిఁ జిత్తూరునకుఁ బంపుఁడు. సూక్ష్మగ్రాహియగు మానుసింగుఁ డచ్చటివారి ప్రయత్నములు చక్కగా గమనించి రాఁగలఁడు.

అక్బ:— ఔను యిది సముచితాభిప్రాయము. (మానుసింగుతో) మఱదీ నీవు రేపుదయమునఁ జిత్తూరునకుఁ బయనమైపోయి యుదయసింహుని సకుటుంబముగా నాహ్వానింపుము. కలహప్రయత్నములను గమనింపుము.

బన:—(తనలో) ఇంక నేనిటనుండరాదు. దీనికిఁ దగినపన్నుగడ నిశ్చయింపవలెను. (ప్రకాశముగా) అక్బరు సార్వభౌమా! నాకిక సెలవిండు. నేనుపోయి వచ్చెదను. మరొకమారు తమ దర్శనముఁ జేసి నాదీనచరిత్ర వివరించెదను.

అక్బ:—(తనలో) వీనికిదే యుద్యోగమై యుండును. ఉదయ సింహునికడ నుద్యోగభ్రష్టుఁడై సంచరించు విప్లవకారకుఁడని, సందేహింతును.

అక్బ:—ఓ సత్పురుషా! నీయుపకారము మఱవఁజాలను? మఱొకపరి తప్పక దర్శనమీయవలయును.

బన:—అవశ్యమువచ్చెదను.

అక్బ:—మీకు నేనిహారమును కృతజ్ఞతాసూచకముగా నీయఁ దలంచితిని గ్రహింపుఁడు. (అని హారమీయబోవ)

బన:—రాజసత్తమా! నేను బహుమతులఁ గోరువాఁడనుకాను. తమరు శాశ్వతకాలము మమ్ముఁ బరిపాలించుటయే నాకుఁ బదివేలు. మీకు శుభమగుగాక. (అనిపోవుచు)

ఉ. మోసముఁ జేసి మానవుల ముంచుటరో! యటుగాక దుర్భరా
యాసములోర్చి జీవులకు నభ్యుదయం బొనగూర్చు నేర్పొ! య
భ్యాసముఁ జేయగావలయునంచు విధాతృఁడు లెక్కజేసి యీ
మీసలు రెండు నిల్పెను సుమీ మగవానికి నిశ్చయంబుగన్.

(నిష్క్రమించును.)

(అవనికపడును.)

మూడవ రంగము

సీను – ఒక బహిరంగస్థలము: హాకీం, కల్లు.

(ఇద్దరు తురకబంట్లాదంఖానాని తెక్కాలు విఱిచికట్టికొని ప్రవేశింతురు.)

ఆది:— (దుఃఖించుచు) ఖైమ్మ్రదేవుడు నాకి మొఖం మీంద హిస్సుంటి రాత చేశాడ్. అగ్బర్ సర్కారికిన్ గ మాకి ఒది సమచ్చరాల్ నుంచి కొలువు చేస్తాం. నాకి ఘూంచారం యియ్యాల సర్కారికి కోపంచేసింది.

హాకీ:— (గత్తితో పొడువబోవుచు) నడూ, నడూ బే నడూ.

కల్లు:— అరే హాకీం నీకీ మన్సి లాదు బే. నిన్న మొన్న మన్కి మీందసర్దార్ హుండింది లేదు బే !

హాకీ:— నిన్న మొన్న సర్దార్ యియ్యాల ముర్దార్. కొలువూ పోయింది హౌన్కా ఏమి చెప్పాలామల్లా!

కల్లు:— పెద్దమన్సికి చెప్తావు బే ముర్దార్.

హాకీ:— అరే కల్లూ! పెద్దమన్సి హుండిందితో చిన్నమన్సిలాగ రానీకి రమ్మ్రనాల హెందుకు బే !

కల్లు:— రమ్మ్రనాలహంటే. అది అయ్యాకి తప్పుకాదు బే ! దేమ్డుకి తప్పు.

హాకీ:— ధేవుడు హేమిచేశాడ్ బే!

కల్లు:— ఇస్మంటి ఘునం తిరిగివచ్చింది మన్సుల్కి.

హాకీ:— (పకపకనవ్వి) అరే దివానాలాగ హుండావు బే, ఎంత మంచిమాట ఇన్పిచ్చావు బే !

కల్లు:—నాకీజే దివానా నీకీ!

హాకీ:—నాకీభి దివానారే!

కల్లు:—అచ్చా! హారే! హాకీం మన్కి భిన్నాపోవాలెయుంది సర్కార్ ఘుసాచేస్తాది నడూరా!

ఆద:—(తనలో) ఇద్దర్కి డబ్బు ఆశచేసి మేము దాడు చేయ్యాల నాకీ హాగ్బర్ సర్కార్ మొఖం చూసింది. యురిసిచ్చు యేస్తాద (హాకీమును చూచి) అరేభాయిమాట. (అని దగ్గరకు పిలుచును.)

హాకీ:—క్యా! బోలండి.

ఆద:—(చెవిలో యేమో చెప్పుచుండ కల్లు ఆలకించునట్లు నటించి) ఆ. తెల్సింది, తెల్సింది, అరే! హాకీం, నాకీ మోసంచేసి పైసా కాజేయాల హాని గుడ గుడ చేస్తావు. కపర్దార్. అగ్బర్ సర్కార్కి హీనిందితో మనయిద్దర్కి కొంప మున్గింది మాటనిజం.

హాకీ:—అరే! కల్లూ! ఘోలచేస్తా క్యాబే, నీకి నాకి భాగం భోత్ పైసా దొరుకుతాదిభే.

కల్లు:—అరేభాయీ, ఎంత? ఎంత?

హాకీం:—హజారారూపయ్యా!

కల్లు:—(చంకలుతాటించి) హాకీం మన్కియింక తఖ్వాహేంటి చోడోబే చోడో!

హాకీం:—(ఆదంఖానుతో) పైసాయియ్యండి.

ఆద:—(సంచి చేతికిచ్చి పారిపోవును.)

హాకీం:—అరే కల్లూ! నీకీ నాకి యికడ యుండింది ప్యాణం తీస్తాది సర్కార్. మక్కాకి పోదాంభే.

కల్లు:—నీకీ మక్కాకిపో. నాకీ మదీనాకి పోదాం.

హాకీ:—అచ్చా!

కల్లు:—అరే భాగం యియ్యాబే

హాకీ:—భాగం హాంటే ఎంత?

కల్లు:—సగం.

హాకీ:—నాకీ ఎఖ్వారావద్దురా.

కల్లు:—ఎందుక్కాబే?

హాకీ:—ఖేరంచేసింది మేము.

కల్లు:—నీకీఖేరంచేసింది నాకీయిడిపిచ్చింది మేమ్యిద్రుహాల్కి.

హాకీ:—జా! బే, జా (అని పోవుచుండ)

కల్లు:—అరే! హాకీం హాన్నాలం. అరేహాకీం నీకీప్రాణంతీస్తా. పైసాదగ్ర మొఖ్మాటం లేదు. (అని పట్టుకొని పెనగు లాడును.)

హాకీ:—(కొంచెము తాళి) కల్లూ! నీకీనాకీ ప్యాణాసెనిహితం సూంది. ఈపై సాచూసింది పై తాన్ లాగ హిరోదంచేస్తాది థూ! థు! నాకీదమ్డిభివద్దూ (అనిసంచి విసరివేయును.)

కల్లు:—హారే! హా! అరేహాకీం నాకుభివద్దు (అని హాకీము చేయిపట్టుకొనిపోవుచుండ హాకీము తిరిగిచూచుచుండును.)

హాకీ:—కల్లూ! నీకే యిటుపో నాకీయిటుపోతాం (అని యిద్దరు రెండుప్రక్కలకుపోయి సంచికడకువస్తురు. ఒకరొకరు యెకాలపోయి చూచుకొందురు.)

కల్లు:—అరే! యింట్కిపోతాను చెప్ప లేదు బే.

హాకీ:—నీకీచెప్ప లేదు బే.

కల్లు:—నాకీలెక్క పెట్టాలహుంది హుద్దేషం

హాకీ:—నాకీభి అదేహుద్దేషం.

కల్లు:— (తనలో) హాకీంగాడ్కి మోషం చేయ్యాలహాంస్తె యీాడు నాకీచెయ్యాలహాని యుండాడ్. (హాకీముని చూచి) అరేభాయీ నాకీ దారు షియ్యాలయని హుందిబే.

హాకీ:— హోరే! హో పైసా యిస్తాం నీకీ తెస్తావుబే (అని నాలుగు రూపాయలిచ్చును. కల్లుపోవుచుండ హాకీం సంచి విప్పుటకు ప్రయత్నించును. కల్లు తిరిగి చూచి సంచి బిగువుగాకట్టి పోవుచుండ హాకీం తిరుగ తీయబోయి కల్లుచూడగనే చేయిగోకి కొనుచుండును. కల్లు తిరిగి వచ్చి హాకీం చేతులు గోకిచేతులు వెనుక కట్టించి వెనుకగానడచిపోయి)

కల్లు:—హేసావుకార్. సారాబాటల్ రెండు యిచ్చిపో.

(తెరలో)

వచ్చితీసుకొనిపో.

కల్లు:—తెచ్చి యిాయి వోయి.

(ఒకఁడు రెండు బుడ్లుతెచ్చి యిచ్చి డబ్బుతీసుకొనిపోవును.)

కల్లు:—(కల్లుబుడ్లు తెచ్చి) నీకిబుడ్డి నాకీబుడ్డి ఫీవో!

హాకీం:—(తనలో) కల్లుగాడు నాకీషారా తాగిపిచ్చి పైసాకో ట్యాలా అని (కల్లుతో) అరే! కల్లూ రెండుబుడ్లి నీకితాగు. నాకీహాల్యాటులేదురా? (అని అసంతృప్తము సూచించును.)

కల్లు:—(చిటుకి వేసి తనలో) నాకీ టోపీ ఎయ్యాలవాని (హాకీముతో) నాకుభి హాల్యాటులేదు.

(ఒక రాజభటుఁడు ప్రవేశించును.)

భటు:—అరే! బద్మాష్ పిలుచ్చా! లంచాలుతీసుకొని ఖైదీలను విడిచి భాగాలకు పోట్లాడుచున్నారురా? మీపని పట్టించెద నుండుఁడు. (అని భయపెట్టుచు పైకిఁ ఉరుకును)

(హాకీము కల్లులిద్దరు గడగడవడఁకుచుందురు)

హాకీ:—మారాజ్ నీగులాంవాండ్లకి రచ్చిచ్చండి. నీకి భాగం యిస్తామ్. మాకి బతికిచ్చండి. (అని కాళ్ళపై బడును.)

భటు:—ఏదీ ఆ సంచినిటు తెండు. (అని సంచిచంక బెట్టి పిలుచుకొని ముందు నడచుచుండున.)

(హాకీము కల్లులొకరినొకరు కౌగిలించుకొని యేడ్చుచుందురు. హాకీముకత్తిదూసి, భటునిసంహారించి సంచిలాగుకొనును. అంతలో కల్లు హాకీమునుచంపి సారాయిబుడ్డిదరి నోళ్ళలోనుంచి కల్లు పాఱిపోవును.)

(అవనికపడును.)

ద్వితీయాంకము సమాప్తము

తృతీయాంకము

సీను — సభామందిరము

(ఉదయసింహుఁడు జయమల్లు తురకవేషమున బనబీరుఁడు పీఠములనుందురు)

ఉద:—(బనబీరునితో) అయ్యా! మీరెంతకాలమునుండి ఢిల్లీ రాజులను గొలుచుచున్నారు.

బన:—నాతాతతండ్రులు మొగలాయిరాజుకడ నున్నత పదవుల నలంకరించినవారు. నా పదునెనిమిదవయేట మా తండ్రి పాదుషా కొలువున నన్నుఁ బ్రవేశపెట్టినాఁడు. తురకసేన నాకు కష్టమైనను మాజనకుని దుర్బోధచే స్వీకరింప వలసిన వాఁడనయితిని.

ఉద:—(తనలో) దుర్బోధ లెట్టివానినైన వశపఱచుకొనును.

జయ:—(తనలో) ఈతఁడు చిత్తూరున కపరిచితునివలె తోఁచును.

ఉద:—ఆర్యా! అక్బరు సార్వభౌముఁడు ధర్మపరుఁడును, స్వమత పరమత ద్వేషములేని నిర్మల మనస్కుఁడుగదా? మీకాయనకొలువు సౌఖ్యదాయకమని తలంతును.

బన:—(టక్కరి నవ్వునభినయించి) దూరవాసులగు మీము బోంట్లకతఁడు ధర్మజ్ఞునివలె గన్పట్టుట వింతకాదు. నీట దిగినగదా లోతు తెలియును. కాని మఱొకమారు నా

యెదుట నా యవినీతుని బ్రశంసింపకుండను ప్రార్థించుచున్నాఁడ.

ఉద:—(నివ్వెఱపడి జయమల్లువంకజూచి) అయ్యా! పాదుషా రాజ్యము రామరాజ్యమని చెప్పెదురు. మీ విపరీతపు బ్రసంగ మేమి?

బన:—(ఎలఁ నవ్వుతో) కావుననే మిమ్ము నా జనులు పిచ్చిరాజని పలుకుచుందురు. సార్వభౌమా! మీరు నా మాటలు విశ్వసింప కున్న చెప్పఁజాలనుగాని అక్బరుచక్రవర్తి లోలోన నెఱపు దుండగము లనంతములు. వానినొక్కొకటిగా వివరించుటకు వత్సరములు పట్టును. నారోజా యురుసు నెపమున నతఁడెన్ని కాపురముల కెసరువోయుచున్నాఁడో యెఱుగరు. నేనతని యుప్పుపులుసు దినువాఁడనయ్యును తరుణము వచ్చుటచేఁ జెప్పకతప్పదు. పవిత్రమైన హిందూకులమునఁబుట్టి ప్రజాక్షేమముఁగోరువాఁడనగుట నాకిట్టి కార్యము లసహ్యములు. ఈతని దుష్ప్రయత్నములు మున్ముందుగా మన రాజుల కెఱుకజేసి నేను సంపాదించిన పుణ్య మగణ్యము. నా మూలమున నెందరి హిందూరాజుల ప్రాణములు దక్కినవి. ఎందరు నన్నభినందించుచున్నారు. ముందు ముందు మీరే గ్రహింపఁగలరు. నేనా మొగలాయి కొలువు నిప్పటికిని విడువలేకున్న కారణము మీరిపుడు గ్రహింతురుగాక! ఇప్పటి నారాకకిదియే కారణము. (కొంచెము యోజించినట్లు నటించి) ఈమధ్య పాదుషా వివాహమునకు మీరు రాలేదుకదా?

ఉద:—(భయపడి ఆతురముతో) అవును గాలేదు. అయ్యా! దాని కేమి?

బన:—(అగ్బరును ద్దేశించి కోపముతో) నేను తలంచినంత ...
......ఓరీ తురుష్కకులకళంకా!

ఉ॥ విమల విచారవృత్తిఁ బసిబిడ్డయునందగు ధర్మశాస్త్ర సూ
త్రముఁడు చిత్తోడ్గడాధిపతి దాంతుఁడు గాఁ కలుషాత్మ నీ వివా
హమునకు గాని హేతువున నా? యపరాధినిఁ జేసి యింత ద్రో
హము నొడిగట్టుచుంటివకటా! భగవంతుఁడు చూచుచుండు నే!

ఉద:—(అదరిపడుచుఁ దనలో) హా! హా! వివాహమునకు నేను పోని కారణమున నాపై పాదుషా ద్రోహము తలంచినట్లీతని సంభాషణమున గోచరించుచున్నది. నే నేమి చేయుదును!

జయ:—(తనలో) ఆ పాదుషా బహుకాలమునుండి చిత్తూరు నాశించి యున్నాఁడు. ఇప్పుడొకవంక చిక్కినది. దీని యాధారమున నతఁడు రణగ్రంథ మొండు నిర్మించును. ఈ యుద్ధమున మా యుదయసింహునకు క్షత్రయోధుల సమర సమర్థతలు బోధపడును.

ఉ. నాటికొకండు గా నిలిచి నుగ్గొనరించి విరోధివాహినీ
కోటిని రూపుమాపు రణకోవిదులీ రసపుత్రులాల పుం
గూటికి బాహుదండములు కోరికతోఁ గనిపెట్టియుండ నీ
నాటికిఁ బాదుషా ధరణినాథునకుం దయవచ్చెనో కదా?

ఉద:—అయ్యా! నీ వెవ్వఁడవో నా పాలిటి పెన్నిధానము వలె నున్నావు. ప్రస్తుతము పాదుషాకు మాయందుగల యభిప్రాయమేమి?

బన:—మహాత్సుమరణము.

జయ:—(తనలో) శేబ్. ఈ యుద్ధమున విజయులయిన గదా రనపుత్రులు పీరులగుట.

ఉద:—(హీనస్వరమున తనలో) నా స్వప్నము సత్యమాయె. ఈ మహా సంగ్రామము నుండి ప్రాణములతో బయట పడుట నట్టిమాట (బనబీరుని చూచి) అనఘా! పాదుషా క్రోధమునకు కొక్క వివాహాహ్వాన నిరాకరణమే కాదు. పదభ్రష్టుడయిన బనబీరుడును కారణంబని తలంతును.

బన:—(ఉలికిపడి తనలో) కొంపతీసి నన్ను గుర్తింపడుగదా? (ప్రకాశముగా) ఆ బనబీరు డెవరు?

ఉద:—ముందు చిత్తూరుసార్వభౌముడు.

జయ:—(తనలో) మారాజుగారి పిఱికిపుండు నితడు బాగా గోకి రేచినాడు (ఉదయసింహునితో) రాజా! పర్యాలోచన చేయుడు.

బన:—పదభ్రష్టునకు శత్రుసాధనమే ప్రధానకార్యము. కాని రాజ్యమూడినవా డాత్మహత్య చేసికొన్నమేలు నేనేవాడ ... నయిన నట్లొనర్చియుందును.

ఉద:—అప్పుడా! నన్నిపుడేమి చేయమందువు?

బన:—నేను చెప్పినట్లు చేయుదురా?

ఉద:—అవస్యము చేయ సంసిద్ధులము.

బన:—రేపు సలీము జన్మదినాహ్వానవ్యాజమున మిమ్ముమ ఢిల్లీకిఁ బిలిచి బంధించుయత్నమున సుల్తాను తన మఱందిని

మీకడ కంపుచున్నాఁడు. అతఁడిప్పుడో యింక గడియకో వచ్చును. మీ రతనిమాటలు పాటిచేయకుఁడు. లేదా మోసము వచ్చును.

ఉద:—ఢిల్లీ కిపోయినచెరసాల, లేకున్నయుద్ధముకదా సిద్ధించును.

బన:—ముందీగండము గడచిన పిమ్మట యుద్ధమునుగూర్చి మాటాడుదము. నే నిటనుండరాదు. నన్నామానుసింగు చూచిన ననుమానించును.

ఉద:—సరే మీరిక దయచేయుఁడు. త్వరలో దర్శనమిచ్చి యీ విపత్కాలమునఁ దోడ్పడుఁడు.

బన:—(పోవుచు తనలో) ఉదయసింహా! ఈ బనబీరుఁడు జీవించియుండ రాజ్యమునీకు దక్కునను కొంటివా? తుచ్ఛా! కీలుబొమ్మవలె నిన్నాడింతును. చూడునాదెబ్బ!

(నిష్క్రమించును)

ఉద:—దండనాథాగ్రణీ! ఈ పురుషుఁడు మనపాలిటి భగవంతునివలె నున్నాఁడు.

జయ:—రాజేంద్రా! మన కేమివిపత్తు వాటిల్లెనని యీతఁడు భగవంతుఁడయ్యె? నీవఁచూచి తత్తరిల్లు మీవంటివారికెల్లరు భగవంతులే యగుదురు. పాదుషాతో యుద్ధమన్న నీకు ప్రళయముగానున్న నాకుఁబండుగ వలెనున్నది.

ఉద:—(తనలో) ఈ వీరుని సమక్షమున నేనువ్యర్థజీవి నగుచున్నాను.

(తెరలో)

రాజా! ఢిల్లీనుండి యొకరాయబారి వచ్చినాఁడు.

ఉద:—చమూనాథా! ఇతఁడు మానుసింగు. వీనికేమి సమాధానము చెప్పుదము.

జయ:—నిరాకరణమే సమాధానము.

ఉద:—ఓరీ! సేవకా! ఆ పురుషుని లోనఁ బ్రవేశపెట్టుము.

(మానుసింగు ప్రవేశించును.)

(ఉదయసింహుఁ డెదురొకని యొకపీఠమున గూర్చుండ నియమించును.)

మాను:—ఉదయసింహమహీధరా! మీ రాజ్యమునకు క్షేమమా?

జయ:—అక్బరుపాదుషావంటి జగత్త్రయవీర సార్వభౌమునకు బావమఱఁదులగు మిమ్మువంటి యుత్తమప్రతాపశాలుర యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రీభూతులమైన మాకును మా రాజ్యమునకును క్షేమమునకుఁ గొదువయేమి?

మాను:—(వివర్ణముఖుఁడై తనలో) ఉదయసింహునకు మారు పలుకుచు నన్నెత్తిపొడుచుచున్న యితఁడెవరు? (తలయూచి) ఓహో! చిత్తోడ్గడమున వీరాధివీరుఁడని పేరుగన్న జయమల్లుఁడని తలంతును.

ఉద:—(తనలో) మా జయమల్లుఁడు సమయమునకు సభ నలంకరించుటయు నాదురదృష్టమే. ఇతఁ డెట్లైన కలహము రేచునట్లున్నది. (మానుసింగుతో) మానుసింగు వీరాగ్రణీ! ఏ కారణము మాసభారంగము మీకు శ్రమ గలిగించెను?

మాను:—ఉదయసింహ ధరణీశ్వరా! తమరు మాయందింత దయజూపుటచే ధన్యులమగుచున్నాము.

జయ:—అగ్రగుచక్రవర్తుల దయమిమ్మను పూర్ణముగా ధన్యులను జేయుచుండ మాదయ నిమిత్తమాత్రముగదా?

మాను:—(తనలో) ఇతడు హేళనమునకు ప్రారంభించినాఁడు.

ఉద:—(తనలో) మాజయమల్లు కలహాబీజమునకుఁ బాదులు త్రవ్వుచున్నాఁడు. నేనిపు డేమిచేయవలెను.

మాను:—(తనలో) నాటి ప్రచ్ఛన్నపురుషుని పలుకులు తుద సత్యములుగా నెఱవేరుచున్నవి. ఈ యుదయసింహుఁడు వెన్నబొదిగిన కత్తివలె నెయ్యము నెఱపుచుఁ దన యనుచరులను పురికొల్పుచున్నాఁడు; కానిమ్ము మరికొంతసేపు సహించి చూచెదను.

(రాణా ప్రవేశించును.)

ఉద:—(బెదరిచూచుచు తనలో) శివశివా! జయమల్లు దవాగ్నికి నా కుమారమారుతము తోడైనది కదా?

రాణా:—(తండ్రికి నమస్కరించి) జనకా! ఈ నూతన పురుషుఁ డెవరు?

ఉద:—ఢిల్లీనుండి వచ్చిన యోధాగ్రేసరులు.

రాణా:—(మానుసింగుతో) అయ్యా! మీరు మహాత్మ దీయులా?

మాను:—కాదు; క్షత్రియులము.

జయ:—(నవ్వుచు) పాదుషాగారి క్రొత్త బావమర... ... ...

రాణా:—(ఆశ్చర్యముతో) ఓహో! అక్బరు సుల్తానుల కన్యాదాన కర్తలా?

ఉద:—(తనలో) శ్రుతి ముదురుచున్నది.

రాణా:—అయ్యా! మీ తురకచుట్టాలకు భద్రమా! గంగానది చవిటిపఱ్ఱమీఁద ప్రవహించినట్లు తమరేల యిట్లు దయచేసితిరి? (తండ్రివంక జూచి) జనకా! జనకా! వీరికీ సామాన్యవీర మర్హామా?

జయ:—(సంతోషించుచు) బేష్, బేష్, రాణా, నాపలుకనెంచిన వన్నియుఁ బలికితివి.

మాను:—(కనులెఱ్ఱజేసి యుదయసింహునితో) రాజా! పూజ్యభావమున నింటికి వచ్చిన వానిని యొడ్డోలగమున నవ్వులాడుట భావ్యమా!

ఉద:—వీరాగ్రణీ! శాంతింపుఁడు, యీ పడుచువారి మదాలాపములు పాటిసేయకుఁడు. (రాణాతో) కుమారా! ఇతఁడు మనకు విరోధికాఁడు. ఎట్టివాఁడైనను యింటికి వచ్చిన వానిని పరాభవించుట సజ్జనలక్షణముకాదు.

రాణా:—జనకా! నీ నిరభిమానవాక్యములు చాలింపుఁడు.

ఉ. వీరమదక్కి మ్లేచ్ఛునకుఁ బిల్లనొసంగిన వీనికీ సభా
గౌరవడంబరంబు జనకా! కులహీనుఁడు వీఁడు వీనితోఁ
గూరిమి పాపకారణము గున్నరపుత్రులకింక నిన్నురా
కారపవిత్రమంబును నిరాకరణ సేయక గానవింతు మే.

ఈయర్ధహిందువును ఖండించినఁగాని దేశమునకు కీర్తి రాదు.

జయః—(తనలో) భళి! భళీ! రాణా! నీవురా! మా వీరా బాయి పుత్రుఁడవు.

(మానుసింగు త్రాచువలె లేచి)

మాను:—ఛీ! తుచ్ఛా.

ఉ. స్థానబలంబునం దనుమదంబు శిరంబున కెక్కి కన్నుమి
న్గానక ప్రేలు నీ చిలిపినాలుకఁ జీల్చెద నోరి ద్వేషి, యి
వ్వానిగసెంతువో నసభ వాదృశ తుచ్ఛులవచ్చినల్లబి
ట్లానిన సింగఘుం గొందువురా! యిది వైరికిఁ దోకచుక్కరా

నీ ఘోరవైభవంబు నిదే నా ఖడ్గకాలాహి నిమిషమాత్రమున రుధిరసముద్రముల ముంచివేయఁగలదు. వీరున కెక్కటికయ్యమునకన్నఁ బబ్బము లేదు. నారియొంటరితనమే నా ప్రతాప క్రోధశిఖా కలాపమునకుఁ బాణింధమం బగుచున్నది. (అని కత్తి యొఱనుండి తీయుచుండ రాణా కత్తి సారించుచు)

ఉ. లావరిపోదరీమణిని అంచ మొసంగి తురుష్కునింటికిం
గావలియున్న మీసములు గల్గు విచిత్రపుటాడుదాన నీ
వా విశతప్రతాప రణపండితులం బెదిరింతు మమ్ము నీ
బావను దెచ్చుకొమ్ము తులుదా నిలువంగలవా మానస్థలిన్.

ఉద:—(తత్తరపడుచు తనలో) కటకటా! మారాణాకిశోరము నిష్కారణముగా సింగునకు క్రోధమద్యములు ద్రావించెగదా?

జయ:—(సంతోషమునభినయించి) భళిరా! రాణా! సింగునకు చక్కగా వాతబెట్టితివి.

రాణా:—(తండ్రినిచూచి) తండ్రీ! యితని యుత్తరప్రగల్భములకు భయపడుచుంటిరాయేమి?

మాను:—నావి యుత్తరప్రగల్భములా నీవి తాటియాకుల తటతటలు. శూరుని సమర్థతలు నిర్ణయించు తులానాధనము సమరముకదా?

జయ:—నీవునొక శూరుడవేనా?

రాణా:—ఇదివరకు.

మాను:—(రౌద్రమూర్తియై) ఓరోరీ! పరనిందా పరాయణులారా! మీకాలము సమీపించినట్లున్నది. ఇప్పుడే మిమ్ము బరిమార్చి నాశౌర్యమును ప్రకటించుట చూడుడు. (అని జయమల్లునెదుర్కొనబోవ యుదయసింహుడు వారించి)

ఉద:—మానుసింగురాజా! ఈ పసివానిమాటలకు కినుకనందకుడు. నామోముజూచి వీనిని క్షమింపుడు.

మాను:—(తిరస్కరించుచు) ఓరీ! ధూర్తుడా! నీకృత్రిమవినయవిద్యా కౌశలత నాకడ బ్రదర్శింపకుము. ముచ్చవలెగూర్చుండి నిండుసభలో నన్నవమానించిన నీ యనీతి ప్రవర్తనమునకు శీఘ్రమే ఫలముననుభవింతువు తాళుము.

నీకోటకొమ్మల ఘుటంఘణధ్వని మ్రోల
కుండలు కుంభినింగూలునపుడు
నీదండునుండి ఖండిత చమూనాథుల
తలపుత్రియులు మిన్నుఁదాకునపుడు
నీరాహుతుల పచ్చినెత్తురు సెలయేటఁ
గోదముగుఱ్ఱాలీతఁ గొట్టునపుడు
నీరథంబులఁబోరు బారికెరు మొనగాండ్ర
మొండెము ల్గెంధూళి గ్రమింగునపుడు

గీ. పాదుషా సేన నీకోటఁ బగులగొట్టి
పీటి విభవంబు గుండాల వ్రేల్చినపుడు
నీకుమారుండు నీవు నే నేస్తగాఁడుఁ
బరిహసింతురు తాళుఁ డగ్బరుని నన్ను. (నిష్క్రమించును.)

బన:—(చాటుననుండి వెడలివచ్చి) నేను బుట్టించు ప్రళయాగ్నికి నూరితోఁ బనిలేదు. (అని నిష్క్రమించును.)

ఉద:—(తనలో) కటకటా! ఇది కలయో! నిక్కమో!

రాణా:—జనకా! ఈ నిర్భాగ్యుఁడా! రసపుత్రుల నెదుర్చువాఁడు?

ఉద:—కుమారా! అట్లనకుము. పాదుషాకితఁడు నచ్చిన చుట్టము. ఇతని గౌరవ తిరస్కారము లక్బరు తనవిగా భావించును.

జయ:—పాదుషా చెలిమి కోరినగదా! మనము తలఁకుట. అతని స్నేహవైరములు రెండును నాకు సమానములే.

రాణా:—నాకు నంతియే!

ఉద:—(తనలో) వీరి సమరోత్సాహమేమో నా కర్థము కాకున్నది. కానిమ్ము పరమేశ్వరుఁడే కలఁడు. ఇపుడు నేను వీరికడ సిరికి నభినయించిన నన్ను వ్యర్థునిగా భావింతురు. (ప్రకాశముగా) వీరులారా! నే నగ్బరును లక్ష్యం చేయను గాని......

రాణా:—కాని యేమి సందేహము?

ఉద:—అకారణ వైరమేలాయని?

జయ:—అట్లయిన రాయబారిపలికిన యగ్బరుని యుపకార యత్నముల కేమికారణము?

ఉద:—(తలయూచి) అవునౌను. మనము పర్యవసానము నాలోచింతము రండు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

తృతీయాంకము సమాప్తము.

చతుర్థాంకము

సీను - పాదుషామందిరము.

(కురంగి సమీపమున గూర్చుండియుండ మధురాదేవి విచారముతో నొకపీఠమున గూర్చుండి యుండును.)

కుర:—అమ్మా! చక్రవర్తులకు చిత్తూరురాజుపై నిట్టి వైరమేల జనించెను.

మధు:—మా సలీముని జననదిన మహోత్సవమునకు విందు గుడువ రమ్మని పిలువఁబోయిన మాయన్న నోడ్డోలగమునఁ బరాభవించెనట.

కుర:—శాంతమూర్తియగు మానుసింగుపై యతని కేమి ద్వేషము.

మధు:—(మూతివిఱచి) నావివాహము.

కుర:—అట్లనా! ఈయుదయసింహునకు రాజ్యమువచ్చి మూనాళ్ళయినదో లేదో! ఇంతలో నింత మిట్టిపడవలయునా! భార్యను చెరబట్టినవానిం దునుమజాలక ముసలమ్మవలె మూలనఁగూరుచున్న ప్రతాపశాలికి వర్ణపిశాచము వదలలేదు కాబోలు.

మధు:—కురంగీ! ఆ పవిత్ర దంపతుల నిందింపకుము. వారు నాకుఁ బిత్రుసములు. ఈ బుద్ధి సహజమైనది గాదు. ఎవడో నీచుఁడు వారికి దుర్బోధఁజేసి తన్నట్లు బల్కించి

యుందును. వారు మమ్ము నవమానించిరని విచారింపను కాని నా పతిచే వారికేమి కీడుమూడునోయని చింతింతును. కురంగీ! చక్రవర్తిని సమరవిముఖుని జేయుమార్గమేది? మాయన్నగారు ద్రావించిన క్రోధరసమున నతఁడున్మత్తుఁడై చితూరు విధ్వంసమున కుజ్జ్వాతలూఁగుచు సేనల నంపియున్నాఁడు. మా తురకసరదారులచే వారికేమాయెనో తెలియదు. కురంగీ! నీ వెఱుంగవుకాని యా వీరాబాయి నిజముగా మూర్తీభవించిన విజ్ఞానవివేకసమూహాముసుమా!

కుర:—(ఆలోచన నభినయించి) నిన్నటి సేనా కోలాహలము చిత్తూరు ముట్టడికేఁగాఁబోలు. (మధురతో) అమ్మా! అట్లయినఁ బాదుషాగారిని రణము వలదని బ్రతిమాలరాదా? మీ ప్రార్థనమునకు బ్రసన్నులుకారా?

మధు:—నాశక్తికొలది ప్రయత్నించి వేడుకొందును. ఱొకవేళ నంగీకరింపకున్న?

కుర:—నన్నేమి చేయమందురో సెలవిండు.

మధు:—ఏమైనను చేయుదువుగదా?

కుర:—మీ సెలవైనచోఁ బ్రాణములకేనిఁ దెగింతును.

మధు:—దానికొక మంచి యుపాయమున్నది. (ఆలించి) రాజుగారు వచ్చుచున్నట్లున్నది. తరువాత చెప్పెదను.

(అక్బరు ప్రవేశించును)

అక్బ:—(తనలో) ననుఁజూచినంత నెదురునడచి కౌఁగిట గౌరవించి భుజంతావలయములచే నాకంఠము నలంకరించు నా చిన్నారిముద్దు ముద్దియ, నా చైతన్య సామ్రాజ్యలక్ష్మి నేఁడేలనో యెదురునడువదు. (సమీపించి ప్రకాశముగ) దేవీ! నిరంతర మందహాస భూషితమగు నీ వదనచంద్రునిపై నేఁడు విచారమేఘము క్రమ్మినదేమి?

మధు:—(తలవంచుకొనును.)

అక్బ:—(కురంగివంక జూచి) కురంగీ! మా దేవిగారికి కోపము వచ్చినట్లున్నది.

కుర:—ఏమో మీరే యెఱుగుదురు.

అక్బ:—

ఉ. ఘోర రణప్రదేశమునకుం జనుచుంటిని సేనతోడఁ జి
త్తూరును ముట్టడించుటకు తొయ్యలి నీ యధరామృతంబు నిం
పారఁగఁ గ్రోలనిమ్ము సమరాంగణమందొకవేళ దాహమై
కాఱియ బెట్టినం బిదప కష్టము వచ్చును మోసమయ్యెడిన్.

మధు:—(చిరునవ్వుతో) నా ప్రార్థన నాలించినచో,

అక్బ:—నావీనుల కంతకన్న సేవకలదా?

మధు:—ఆలించి తిరస్కరింపరుకదా?

అక్బ:—అంగీకారయోగ్యమైన!

మధు:—అంగీకారయోగ్యమైనదే.

అక్బ:—అయిన నింక వెనుదీయనేల?

మధు:—చిత్తూరుదండయాత్ర మానుఁడు.

అక్బ:—(అచ్చెరువంది) ప్రేయసీ! ఇదియేమికోరిక? దీన నీకేమి వచ్చును?

మధు:—ఒరుల కేరికి లభింపని మహాపుణ్యము.

అక్బ:—ఎందువలన?

మధు:—అనపరాధ రక్షణమున.

అక్బ:—(కొంచెము రూక్షముగా) ఏమీ! చిత్తూరుజనులు నిరపరాధులా! శేలా! నీ హితబోధయందు స్వకీయ బాంధవసింద బింబించుచున్నట్లున్నదే? తేన ఉరాసిన కత్తివంటి యుదయసింహుఁడు మన రాజ్యమునకు గుంత ములు త్రవ్వుచున్నాఁడు. మొన్న మీయన్నమానుసింగు నతఁడు సభలో నగౌరవించిన విషయ మీ వెఱుంగన ట్లున్నది. ఇవు, ఫలులగు రసపుత్రులయందు నీకీ యభిమాన మేల? మొత్తముమీఁద హిందూజాత్యభిమానమును గను పఱచితివిగదా?

మధు:—ప్రాణేశ్వరా! నాయందు హిందూగౌరవమే ప్రధానమైయున్న మిమ్ము వివాహమాడియుందునా? తమరట్లన కూడదు. సజ్జనపక్షపాతముతప్ప నాలో నొంకగుణము నివసింపజాలదు. ఆ యుదయసింహదంపతులు ధర్మస్వరూపులు. అందువీరాబాయి పరమసాత్త్వికస్వరూపిణి. ఉదయ

సింహుని కాపాటి ధైర్యమెక్కడిది? చిన్నప్పటినుండియు నాకు వారియందు భక్తి తాత్పర్యములు మెండు. నేనును క్షత్రియకులసంజాతను. మాయన్నకు నిక్కమయిన యవమానము ఘటిలించియున్న మీకన్నముందు ఖడ్గమును బాణినలంకరించియుందును. దీని కెవ్వఁడో కారకుఁడు నిజముగానుండి తీరవలయును. సత్యాసత్య నిరూపణమునకుఁ దమరుకొంతకాలము తామసించియున్న శ్రేయస్కరమని నాప్రార్థన. మనసేన యీపాటికి చిత్తూరున కేమిచెట్ట సంఘటించిరోయని నాహృదయము కలవరించుచున్నది.

అక్బ:—(తనలో) నేనిపుడేమిచేయుదును. ఈమెకు చిత్తూరు రాజులయందు పూజ్యభావమున్నట్లు తోఁచుచున్నది. (ప్రకాశముగా) కల్యాణీ! నేను చిత్తూరురాజ్య సంపాదనమునకుఁ జిరకాలము నుండి వేచియుంటిని. ఇప్పుడు సమయమువచ్చినది. నేనారాజదంపతులకు హానిచేయను. మనకంకితులయినచో నాయభిమతమీడేరును.

మధు:—ఆజన్మప్రతాపజలనిధులగు రసపుత్రు లంకితులగుట వట్టిమాట.

ఉ॥ పౌరుషహీనులై పరులపంచలఁ గూటికివేచియుండు ని
స్సార నరస్వరూప తనుజన్ములఁ గిన్నెరగాగు వీగ చి
త్తూరుపురంధ్రి! విక్రమనిధుల్జరియించెడు పోతుగడ్డ మా
భారతమాత కాపురము పై నభిమానము మెంచు భూవరా!

నాథా! నన్నుమన్నించి రణవిముఖులరగుఁడు. (అని నమస్కరించును.)

అక్బ:— (తనలో) ఆహా! ఈసతీస్వరూపవిరోధి నన్నెంతగా శోధించుచున్నది. ఇంక నాసామయత్న ముపకరింపదు. (రౌద్రముతో నవలద్రోచి) ఓసీ! క్షత్రకులపక్షపాతినీ! నోరు మూయుము. సర్పమువలె నాయిల్లుసొచ్చి శత్రుస్తనము సేయుచు నాపీరపాండితి కన్నుమూయుటకై పిఱికిమందులు నూరిపోయుచుంటివా? ఆడువారి యానల కడుగు దాటని నవనాగరికపు టర్ధనారీశ్వరుఁడ ననుకొంటివా! ఛీ! ఛీ! పౌరుషములేని పసరమా! నీవు నన్ను వివాహమాడితివని బొమ్మగట్టి యూరూర నేకుచున్న యనాచారపండితులగు రాజపుత్రులను భగవంతులని పూజించుచుంటివి.

మధు:—(కోపమున లేచి) ఆ! ఏమేమి? నా రాచబిడ్డతనము మీకాళ్లు తేటపడఁగలదు. పాపము లోకనిందకు సహించుకొని నిన్ను చెట్టబట్టినదానికీపాటి బిరుదము నీయకుందువా? నేనధర్మమును బోధింపలేదు. దుష్టశిక్షణము శిష్టరక్షణము జేయుఁగల సార్వభౌముఁడవగుట యుక్తాయుక్త విచక్షణము చేయుఁడని బ్రతిమాలితినిగాని మిమ్మును శాసింపలేదు. మీసమరైక పరాయణత్వమున నా వేడికోలు నిష్ఫలమైనది. పత్నీ గౌరవమును విడిచి నాహృదయ విదారకములయిన తిరస్కార శూలములచే నొవ్వనాడితిరి. మీరఖండధారుణీ సార్వభౌములయినను మేధానిధులయినను తరుణమువచ్చినప్పుడు నాయుద్దేశమును వెల్లడించుపాటి స్వాతంత్ర్యమే లేదా? అట్లయిన పురుషులకడ స్త్రీలు లక్కబొమ్మలవలె నోరులుగట్టివైచికొని యూడిగమున

కూగులాడ వలయునా! ఈ మాహాత్మ్యము మాహిందువుల నింతటితో వదలునట్లు లేదు. మనః కాంతా! వినుఁడు నే నీశ్వరసాక్షిగా నకల్మష హృదయను. నా యవివేకమో వివేకమో తగవు నెఱుకపరచి మిమ్మును కష్టపెట్టియే యుందును. దానికి క్షమింపుఁడు. ఆ యుదయసింహ వీరాబాయిలు మిమ్ము క్షమించియే యుందురుగాక! మీ రేమని తలంపుఁడు. నేను వారికిఁ గీడు సేయనోపను మీరు చేసిన నేను సహింపను.

కుర:—(చేరవచ్చి) అమ్మా! అయ్యగారికి కోపము వచ్చినది; శాంతింపుడు.

మధు:—(కోపమున జురజుర జూచుచు) ఛీ! అయ్యగారికి కోపం వచ్చిన భయపడుటకిందు దోషులెవ్వరును లేరు. మనము పోవుదమురమ్ము. (కురంగి, మధురలు నిష్క్రమింతురు.)

అక్బ:—అక్కటా! ఈ గుణరత్నమంజూషము నూరక కలత పరచితినిగదా!

(తె ర లో)

సర్కార్, రథము హజారమున సిద్ధముగానున్నది.

అక్బ:—(ఆలించి) ఓహో! సేన చిత్తూరునుడాకి నేటికి రెండు దినములయినది. నేనిక యాలసింపరాదు.

(నిష్క్రమించును)

రెండవ రంగము.

సీను - యుద్ధరంగమున చెరసాల
(ఉదయసింహుఁడు కారాగారమునను౦డ నిద్దరు
తురకబంట్లు కావలియుందురు.)

ఉద:—అక్కటా! నాగతి యెంతవఱకు వచ్చినది.

సీ. ప్రతిచెప్పగారాని రసపుత్రధారుణీ
శాసనోద్ధతిఁ బ్రశస్తత వహించి
ఆదిశాంకరి కుద్దియైన వీరాబాయి
పూతకంఠమునందు పుస్తెగట్టి
అపరగాండీవియో యనఁ బోరి కెదురెక్క
ముద్దురాణా నంకమున ధరించి
పాఱిజాలనిచ్చి మాబాహువీరులుగొన్న
యశము మొన్నటిదాఁక ననుభవించి

గీ. సంగరాణాది రాజభాస్కరులు దాల్చు
స్వర్ణమకుటంబు తలమీఁద సంతరించి
వీరచిత్తూరు వేడికన్నీరుజిమ్మ
నేడుపగవారిచేత బంధితుఁడనయితి.

నాటి నా స్వప్నవృత్తము ప్రత్యక్షముగా కొనసాగుచున్నది. నా సతీసుతలీ ప్రళయసంగ్రామ దేవత కాహుతిగాక సజీవులై బయటబడఁగలరా? కలహామునకుఁ గాలుద్రవ్వు మా రాణాకిశోరము నీ కరుణలేని తురక బెబ్బులులు ప్రథమకబళముగా చప్పరించి యుండును. ఆహా! రాణాకుమారా! నాడు నా మాటలు ధిక్కరించి మాను

సింగునా గేలిచేసి మృత్యువునుబిలిచి యెంతకష్టముఁ దెచ్చి పెట్టితివి. (కొంచెముతాళి తలయూఁచి) దుర్మార్గుఁడగు బనబీరుఁడు క్షమాసముద్రుఁడగు పాదుషాకు మాఁపై నక్కస బుట్టించి కసిదీర్చుకొని యుండును. (అక్బరు నుద్దేశించి) ఓ యక్బరు చక్రవర్తీ! నీవు జాతిమత వివక్షతాశూన్యుఁడ వయిన రాజర్షివే! న్యాయాన్యాయ నిరూపణచణుండవే! ఇట్టి నీ దివ్యకల్యాణగుణములు చిత్తూరు రాజుల దుర దృష్టవశమున విపరీతదశం జెందెనా? (ముందుకుతూలి) ఆహా! నేను నా కెన్నడు లేని నిద్రామేఘము కన్నులపై నాట్యముచేయుచున్నది. (భటులవంకజూచి) పాప మీ భటులు కూరుకుచున్నారు. ఇప్పటి కర్ధరాత్రమయినది. యొక్క గడియ తలవాల్చెదను. (అని శయనించును.)

(బనబీరుఁడు ప్రవేశించును.)

బన:—(మీసము దువ్వుచు) బేష్! నాకృత్రిమ నాటకము నిరాఘాటముగా నడచి పోవుచున్నది. నా మాయా మహావ్యూహ మిట్టిదని యెఱింగినవాఁడొక్కఁడు లేఁడు. ఈరాత్రి కడచినచో యెల్లి మధ్యాహ్నమునకు చిత్తూరు సంపూర్ణముగా దహించి కృతార్థతా విమానమున సూర్య మండలమును జూచివత్తును. కసి కడుపునఁ బెట్టుకొని పగ సాధింపనివాఁడు నిరర్థకుఁడు. అట్టివానిని భగవంతుఁ డెన్నఁడో నరకమున ద్రేల్చునని యాస్తికజనులు బొల్లి వేదాంతములుబలుకుచుందురు. క్రోధపరవశుఁడగు నావంటి

వానికడ వేదాంతమును, గీతాంతమును దలయెత్తుటకు స్థానము లేదు. ఇప్పుడొకయుక్తి పన్ని వీరిని వంచించి విరోధిని బరిమార్పవలయును. వీరిద్దరు తురకబంట్లు. వంచనకు సారాయికన్న సాధనము లేదు.

(నిష్క్రమించును.)

హాకీ:—(కలగనుచు) ప్యారీ! ప్యారీ (అని మురాదును ముద్దు పెట్టుకొనును.)

మురా:—(దిగ్గున లేచి) అరే బద్మాష్! నీకే కండ్లు లేమఛే!

హాకీ:—(మేలుకొని కండ్లు నులిమికొనుచు) అరే! భాయీ! నాకి ఆలాపన్మే పెళ్ళామనుక్నానురే! (అని చెంపలు వేసుకొనును.)

మురా:—(నవ్వుచు) నాకీ కల్లుముంత కల్లోకె వచ్చిందిరే!

(తెరలో)

పారాహుషార్.

(మురాద్ హాకీములు తత్తరమున కత్తులుపట్టుకొని నిలిచి యుందురు.)

(సేనానాయకుని వేషమున బసబీరుడు ప్రవేశించును.)

బస:—(తనలో) ఈ భటశిఖామణుల సమర్థతలు బయలుపడినవి. ఇందొకనికి కల్లుముంతయు రెండవవానికి భార్యయు గావలయునట. (ప్రకాశముగా) మురాద్ యిటు రమ్మి. (అని సైగచేయును.)

మురా:—సాబ్ (అని చేతులుకట్టుకొని వచ్చును)

బన:—ఓరీ ! నీవు మన స్కంధావారమునకు సమీపమున నున్న నాగవల్లియను వేశ్యను నా డేరాకు దీసికొనివత్తువా?

మురా:—(ఆలోచన నభినయించి) ఓహో! రావాలా?

బన:—ఔనవును. బేష్ మురాద్ అచ్ఛావుండావు. దాని నౌరులకంటఁ బడకుండ తేవలయును. పాదుషాకు తెలిసి నచో మన యిద్దరిపని పట్టును. నీకు మంచి బహుమాన మిచ్చెదను.

మురా:—నిమిసంలో తెస్తాంమారాజ్. (అని చిటికవేయును.)

బన:—నేనెవరో యెరుగుదువా ?

మురా:—మా కొత్త సర్దారు కాదండీ ?

బన:—(వీపుదట్టి) ఆ. హుషారావాలా ! ఇదిగో యిప్పుడీ పైకము నీవుతీసుకొని వేశ్యకీ రెండువరహాలిమ్ము.

(మురాద్ నిష్క్రమించును.)

బన:—(తనలో) ఒకనిని దాటబంపితిని (హాకీమునుబిలిచి) మీరిద్దరు వచ్చువరకు నేనిందు కావలియుందును. నీవుపోయి రెండుబుడ్లు సూరతా దారు లావు.

హాకీ:—చిత్తంసాబ్.

బన:—నీ వీ వరహాపుచ్చుకొని వలసినంత త్రాగుము. నేను త్రాగెదనని యెవరితోనైనఁ జెప్పితివా నీ ప్రాణములు దీసెదను.

హకీ:— లేదు అయ్యా! తప్పుగాదండీ!

బన:— సరేపొమ్ము. (హకీం నిష్క్రమించును.) ఇది నా శత్రు గర్భనిర్భేదనా తరుణము. (అని బొడ్డునదాచిన తాళపు చెవులగుత్తి తీసి తలుపు తెఱచి లోనఁ బ్రవేశింపఁబోవ యుదయసింహుఁడు కనలుచు)

ఉద:— రాణాకుమారా! నాకొకముద్దిమ్ము!

బన:— (తనలో) పాపమీతఁడు పుత్రవ్యామోహమున కలవరించుచున్నాఁడు. ఉదయసింహా! ఇంక నెక్కడి రాణా! ఇదిగో నాఖడ్గము నిన్ను ముద్దుగొననున్నది. (అని కత్తెత్తి సంశయించి) ఆహా నన్నుకలనైన నిందింపని నిరపరాధియగు నీవెఱ్ఱిబాగులజీవి నధ్యానమున హతముచేయ నాకు. చేతు లాడకున్నవి. అనుంగు ప్రేయసిని చెఱబట్టిననన్ను సాధించుటకు వెఱచి రామశాంతిమును బ్రదర్శించిన గొప్పవంటి వీనినివధించిన నాకేమివచ్చును. తన దుర్దశనెంచి శోకించి శోకించి మేనుమఱచి నిద్రించుచు దిక్కుఱియున్న యీ యసహాయుని చంపజాలఁ, చంపజాల. ఛీ! ఛీ! పాపిష్టి రాజ్యవ్యామోహమా! రాజరక్తమును భోజనముగా ననుభవించుచు శతాబ్దములనుండి వేలకువేలు జీవములను దిగమ్రింగిన చిత్తూరుసింహాసనమా! నీవెన్నఁడు నాశనమయ్యెదవు. (క్రోధమూర్తియై) ఔరా! నాయుద్యమమును మరచి యెంతలో కరుణారసాధిదేవతకు వశుఁడనైతిని. (పండ్లు నూరుచు) నా జీవనసర్వస్వమును హరించి క్షణకాలమున

నా వజ్రకిరీటమును మూర్ధమునం బూని నన్ను వేదనా ప్రపంచమున కభిషిక్తునిం జేసిన పాషాణహృదయుని, నాయనవద్యశ్లాఘ్యహర్తను, నా హృదయశల్యమును సంహరింపక విడువను, విడువను. ఎవని మరణము నా క్రోధదేవతకు విజయకేతనమో! ఎవని క్రొన్నెత్తురు నా స్వేచ్ఛాకల్యాణమునకు గాశ్మీరపంకమో. ఎవని మేనిమాంసము నా నాగా కమలాక్షికి మధురభోజనమో! ఎవని ప్రేవులు నా ప్రాభవరమాంగమణీశాలంబమాలికలో, అట్టి ప్రతిపక్షమూర్ధన్యుని గడతేర్పని నా పౌరుషము వ్యర్థము, వ్యర్థము. (తాను) నిద్రాముద్రాభిరతుండయిన వీనిం జంపిన నసమర్థుండ నయ్యెదనా! భువనములు గర్హించునా! అభిమాన గౌరవములకు స్వస్తి జెప్పి కేవలము వైరి నిర్మూలనోద్యమమున నహర్నిశలు తపించు నాకు లోకముతో నగునదేమి? ఇట్టి యత్నములయం దప్రమత్తులై సంచరించుచుం బ్రచ్ఛన్నులై యుండు సోదరు లెందరిందు లేరు.

సీ. అనలాత్ముండలిగి ముమ్మొన బల్లెమున గ్రుచ్చి
చిచ్చు కన్నున బుగ్గి జేయనిమ్ము
శమన కింకరులు దర్పమున దండములమోది
యినుప బాణాలుల వేయించనిమ్ము
కీనాశుండలుక రేగిన కాసరంపు టుక్కు
గిట్టల చేతం ద్రొక్కింపనిమ్ము
కుల పర్వతములు వేల్పుల పంపున న్నింగి
వ్రేలి నాతలమీందం గూలనిమ్ము

గీ. ప్రళయ ఝంఝూనిలంబు సర్వంబుగూడి
ఘనఘన సప్తాంతిములకుఁ గొంపోవనిమ్ము
యీ దుష్పాత్రుని కంఠంబుఁ గోయకున్న
నేను జీవింపలేను సహింపలేను.

ఖడ్గమా! నీవిక స్వేచ్ఛగా విహరింపుము. (అని లోన ప్రవేశించి యుదయసింహునిఁ జంపి నెత్తురు కత్తితో వెడలి వచ్చి) ఇప్పటికి నాకు మనశ్శాంతి కలిగినది. (అనునంతలో పురుష వేషములతో మధురా రంగీలు ప్రవేశించి హఠాత్తుగా బనబీరుని బంధించి కొంపోవుదురు.)

(నాగవల్లి యను వేశ్యతో మురాదు ప్రవేశించును.)

మురా:—(వెదకుచు) భోగమ్మెసీ! మన్నాడ్ సర్దార్ అయ్యా వచ్చిండు లోగా మంచి చెయ్యాల దీన్కి హాకీం చూసిండు దీన్కి మన్ను చేస్తాడ్.

నాగ:—సాహేబుగారూ! మీ సర్దారుగారి డేరాకు రమ్మని కదా పిలిచితిరి?

మురా:—(కొంచెము తీవ్రముగా) హాఁ

నాగ:—మరి నన్నిటకు దెచ్చితిరేమి?

మురా:—సర్దార్కి చూడాలవద్దూ, ఎకడా మొకడా యుండింది. అయ్యా అకడా అకడా పోతాం నీకీ హుంటావు లేదు.

నాగ:—దేశమంతా త్రిప్పుతారామేమి?

మురా:—మా యిష్టం. నీకీ పైసా యిచ్చాముగా.

నాగ:— అట్లయిన నేను వెళ్ళిపోయెదను. ఇదిగో మీడబ్బు మీరు తీసుకొనండి.

మురా:—భోగం దానికి యిచ్చింది పైసామల్లా తీస్కుంటా ముబే. నీకీబడామస్కీ హుండి లాగహుండావ్.

నాగ:—నన్నాడేరాకుం గొంసిపొండు; లేదా నన్ను విడువుడు. మేమెంత వేశ్యలమైనా యింతిగుట్టగా బ్రతుకువారము.

మురా:—అబ్బసామ్మలాగ డబ్బుతీస్కొని హెక్కికిపోతావ్. సర్దార్కి లేకపోతే మేంయుండిందిగా.

నాగ:—మంచిపనియూరెు ఈనాడు నాలుగు రూపాయలిచ్చి నాకని కులముచెడమంటారా యేమి? మేముసాహేబుల వద్దకురాము.

మురా:—అరే భోగందానికి కులంయేంటి? మాసాహెబుల్ యెంతమంది యుంచుకుందిమీకి.

నాగ:—ఎవతో నీతిలేనిది చేసెనని మేమట్లుగడ్డితిందుమా?

మురా:—(కోపముతో) తినేది అంతాగడ్డీకాదుబే. ఇందులో నీతినీమం, జాతిగీతి, కులంతలం ఏంది నీకికులంకావాలా బుద్దిహుండిందితో నాకీరేపు భామ్మర్లు మేం కలుస్తాం.

నాగ:—చాలా చాలులెమ్ము. నన్నొంటరిగా తెచ్చి మోసము చేయజూచుచున్నారు. రేపు మీపాదుషాగారితో చెప్పి నీపనిబట్టించెదను. కుడియెడమ భేదంలేకుండా కులము చెడగొట్టుడని మిమ్ము బంపినారేమో కనుగొందును.

మురా:—(పకపకనవ్వి) సర్కార్ కుఁగిలం బేదం హూనింది. చెప్పుతీస్తానని మొఖంమీదకొడ్తాం నీకీయిప్పుడు నాచేతిలో చిక్కింది ఎకడాపోతాం. (అని పైకిబోవును.)

నాగ:—(సూరముగాపోయి) సూరముగానుండుము. బుద్ధి చెప్పించెదను.

మురా:—నాకీబుద్ధి సెప్పేవాలా ఎవురూ నాకిపైల్వాన్ హై కుస్తీగిస్తీచేస్తాం. అంతపనిఎంకుబే. నీకియెప్పుకుంది. హాంటేనాకు బుద్ధివచ్చింది. ప్యారీ! ప్యారీ! నీకిమీద నాకి మన్సుతగిలించి నీకి సలాంచేస్తాం. హాకీంవచ్చాడు నాకీ గోలచేస్తాడ్. (అని బ్రతిమాలును.)

నాగ:—(తనలో) పీసికి తోడు మరియొకఁ డున్నట్లున్నది. నేనంతలో చిక్కుపడితిని. ఇప్పుడీతనిని మోసముచేసిన గాని బయటబడనీయఁడు. (ప్రకాశముగా) బావగారూ! మీమనసు కనుక్కొనుట కట్లంటిని అయితే నాకేమిచ్చె దరు? (అనినవ్వును.)

మురా:—(చంకలుతాటించి) ప్యారీ! నాకీ మీద మన్సు హుండింది అని పరమాన్నంచేయి.

నాగ:—(చేతిలో చేయివేయుచు) అబ్బే! నిజముగా నీవంటి చక్కనివానిని జూచి విడిచిపోగలనా? నీ పీచుగడ్డము వేయివరహాలు చేయదా?

మురా:—నాకి ఒక్కముద్దు తినిపియ్యి. (అని ముద్దుపెట్టుకొనఁ బోవగా వారించి)

నాగ:—అదిగో యెవరోవచ్చుచున్నారు. కొంచెముతాళుము.

(పూర్తిగాత్రాగి తూలుచు హాకీం ప్రవేశించును.)

మురా:—(వ్రేలుకఅచుకొని) సమయాన్కి చచ్చాడ్ బేహాకీం.

హాకీ:—(నాగవల్లినిచూచి సిగ్గాంతపోయి చూచుచుండును.)

మురా:—అరే హాకీం ఎకడాపోయావు బే?

హాకీ:—భోగద్దికాదు బే యీమన్సి. భోత్ మజాచేస్తా నూలం గావు! (అని తలయెగురవేయును.)

మురా:—సంసారి బే. ఎర్గినమన్సి.

హాకీ:—(గుడ్లుమిటకరించి) ఎరిగినమన్సుల్కి ముద్దుపెట్టుకుంటం నీకీమాల్వాటుబే.

మురా:—(వ్రేలుకఅచుకొని) సర్దార్ పిల్పిచ్చిందిబే!

హాకీం:—ఇంక ఎక్డాసర్దార్ మన్కిహుండాంగా! (అనియొక సారాయిబుడ్డి నీయబోవుచు) నాకీ యొక్డుతాగుతాంరా! నీకుభి తాగు. (అని తన సీసాలోని సారాయి నాగవల్లినోట బోయును.)

నాగ: — (ఓకళించుకొనుచు)మంచివాడవు. నన్నల్లరిచేయించుచున్నావా? (మురాదుతో) నిన్నునవరించినందుకా యీ ఫలితము.

మురా:—క్యా! బే హాకీం వాళ్ళుబల్సింది నీకీ నామన్సికి పట్కుంటావుఖే.

హాకీ:—జా బీజా! భోగందిహుంది. నాకి పట్కుంటాం, నీకి పట్కుంటాం. నీకీకొన్పట్టిందిరా దేహంహంతా!

మురా:—నాకి చక్కనంచూచి దీన్కి కుషి చేసింది. నీవు ఓ్రా నడుంగా.

హాకీం:—నాకిచక్కదనంచూసింది బుద్ధిచేస్తాది. (అనిమీసము దువ్వుచు నాగవల్లిని సమీపించి) బాలా! నాకి అందం చంనంచూడు.

నాగ:—(మురాదు చాటుకు బోవుచు) మొద్దువలె నూరకుంటు వేమి? నికుపౌరుషము లేదా! మగవాడవుగావా?

మురా:— (కోపము తెచ్చుకొని) అరే! నీకీప్యాణం తీస్తా! కపడదార్!

హాకీ:—(చాకు సవరించుకొనుచు) నీకీప్యాణం తీస్తా! నీ రకతంతుగ్నాలా! నర్మల్ చిందాలా! (అసికలీయ బడును. హాకీం మురాదులు పోరాడుచుందురు)

నాగ:—(తనలో) నేను తప్పించుకొనుట కిదేసమయము. (అని దౌడుతీయును) (హాకీము మురాదును పడవేసి వెదకికొను చుండును.)

హాకీ:—అరే మురాద్ నాగ్వల్లి మోసంచేసి పోయిందిఖే.

(తె ర లో) పారాహుషార్.

(ఇద్దరాలించి తబ్బిబ్బున కత్తులుధరించి జైలుకడ ర క్తముచూచి చనిపోయియున్న యుదయసింహుని చూచి గుండెలు కొట్టుకొనుచు)

హాకీ:—అరే! భాయీ! కొంపమునిగింది భే.

మురా:— అరే! నాకీపిల్లల్కి కూడు తీసింపరే:

హాకీ:— అరే ! సీకి ఖభీ సికీ పుట్టింది నాకీ మూడునెల్లు అయింది నాకీ యెంత ఘూచారం వచ్చిందిగే ఏ-ఏ-ఏ.

మురా:—అరే బావా అరేసీద్ సీకిపుట్టింది నాకి దల్రిద్రం చుట్టుకొంది లేదురే. సీకి మొఖం నాకి చూస్తాది లేదుభే. ఊయసిముదురాజా! సీకీ చంపింది ఎవురూ సెప్పాజీ ! ఈ-ఈ-ఈ

హాకీ:—ఇయ్యాల పొద్దున ఎవురి మొఖం చూసింది యింతపని అయిందిరే !

మురా:—సీదీ మొఖం చూసిందిరే నాకీ యీ-యీ-యీ-

హాకీ:—అరే! అల్లా! ఖుదా నాకి కడుపుఅంతా గంగాళంచేసి నావురే నాకొంపమీద దీపం తీసింది !

మురా:—ఇంక నాకీ బత్కుతాం లేదు (అని కత్తినూరి హాకీం గొంతు కోయబోవును.)

హాకీ:—నాకుభి చచ్చిపోతాం (అని సారాయి త్రాగుచుండును.)

మురా:—(ఆలోచన నభినయించి) అరే! అరే! హాకీం. సర్కార్ సీకీ చంపింది మన్కి అడిగిండు ఏం చేస్తావురా !

హాకీ:—ఏం చేస్తావుసీకి.

మురా:— తేల్కకరిసింది అని.

హాకీ:—తేల్కారసిందితో రకతం వస్తాదిబే దివానా! మ టా చెప్తావు.

మురా:—(సంతోషము నభినయించి) నాగ్వల్లి బే నాగ్వల్లి.

హాకీ:—మీాకీయుండిందిగా అంటే!

మురా:—మాకుభి చంపింది అని.

హాకీ:—అచ్ఛా! అచ్ఛా! యిది మంచిహాలోచన్.

మురా:—పోతాం రా బే.

(ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు.)

(చతురాంకము సమాప్తము.)

పంచమాంకము

సీను — అంతఃపురము.

(లవంగి యను చెలికత్తె పట్టుకొనియుండ వీరాబాయి మూర్ఛిల్లి యుండును.)

వీరా:— (మూర్ఛ తేరి భర్తనుద్దేశించి) ప్రాణేశ్వరా! ప్రాణేశ్వరా! ఇంక నెక్కడి ప్రాణేశ్వరుఁడు. అయ్యో! అయ్యో! నాథా! నీయనుంగు ప్రియసి నెడబాసి యెంతలో పగవారికిఁ జిక్కి కారాగారబద్ధుఁడవైతివి. ఎంత ప్రలాపించితివో! నన్నెంత దూఱితివో! ఎట్టి పగవానినేనియుఁ జంపజేతులాడక స్త్రీకన్న మున్మరంగులు జాలిపడు వెన్నవంటి కోమల మనస్కుఁడవే? పరమ ధార్మిక మహాపురుషుండవగు నీకా బందీగేహావాసము. అక్కటా! నిష్కారణవైరి నిర్మాతలును, శిలాకర్కశ చిత్తులగు తురకలు నిన్నెన్ని శ్రమలు పెట్టుచున్నారో కదా!

గీ. తళుకుఁ జెక్కుల లేనవ్వు మొలక లురల
సింహపీఠికమీఁద నాసీనుఁడవయి
వసుధ శాసించు నీలోంటి వైభవంబు
గాంచునో లేదొ మరల నా కన్నుదోయి.

(తత్తరపడుచు) లవంగీ! లవంగీ! నా యాత్మేశ్వరుఁడు నాకర్ణపీఘల నార్తధ్యానముఁ జేయుచున్నాఁడు. అతని కే మాయెనో (యొడలు చూచుకొని) ఇదియేమి నాకు రోమాంచము కలుగుచున్నది.

లవం:—అమ్మా! శాంతింపుఁడు. ఊరడిల్లుము. చక్రవర్తులు సజీవులై యుందురు.

వీరా:—కాదే! నా పసుపుఁ గుంకము పాడుపడినట్లున్నదే.

లవ:—అమ్మా! భగవంతుఁడు మీపాలఁగలఁడు. మీ కట్టి పాటు కలుగదు.

వీరా:—ఇప్పుడు నా పతిని రక్షించుటెట్లు ?

లవం:—పాదుషాతో సంధిచేసికొనుట కన్న మార్గము లేదు.

వీరా:—(క్రోధమూర్తినియై లేచి) ఛీ! ఛీ! యపౌరుష ప్రలాపినీ! ఏమంటివి? సంధియా, కాలవశమున నాభర్త బందీకృతుఁడైనంత మాత్రమున నసమర్థనై పరుల నాశ్రయింతునా! నాగొంతున నూపిరి యున్నంతవఱకు కోటి యగ్బరుల మధ్య నాభర్త చిక్కియున్నను బంధముక్తి చేసికొనలేనా! ఈ ఖడ్గరాజము వీరాబాయి కరమున మెఱయునంతకాలము పరాధీననై మా తల్లికి చిత్తూరు రాజ్యలక్ష్మి కవమానము ఘటింతునా! మహిషాసుర మర్దన మొనర్చిన భార్గవి నా యుపాసన దేవత. నరక నాశంకరియైన సత్యభామకుఁ బాలిచ్చి పెంచిన భరత వర్షము నా జన్మసీమ.

సీ. ముద్రింతు నా పేరు ముల్లోకములు మెచ్చ
నాలిముష్కరుల గోరీలమీఁద
చిత్రింతు కన్నీటి చిత్తజల్లుల పెల్లు
శామరుబిబ్బీల గండములమీఁద

ఆడింతు లోకమల్లాడ నా చురకత్తి
దుశ్చరిత్రకుల కుత్తుకలమీఁద
నటియింతు నగ్నిగంధక ధూమపటలంబు
పాలిశాధముల పేరాలమీఁద

గీ. పరువులెత్తింతుఁ బాదుషా బలములెల్ల
జగతిమాయంగఁ బోరుల పీనుఁగులమీఁద
విజయకేతనమెత్తింతు విస్ఫుటముగ
కలికి! చిత్తూరు వజ్రదుర్గములమీఁద.

(అని ఖడ్గహస్తయై పరువిడును.)

(లవంగి నిష్క్రమించును.)

రెండవ రంగము

(సీను - యుద్ధరంగమున నక్బరుని గుడారము, అక్బరు అప్సుజాలు ఫజులు పీఠములనందురు.)

అక్బ:—(విచారముతో) కవీ! సురాపాన నిరతులగు మన భటులు లంచముఁగొని యుదయసింహుని సంహరించి యుందురు.

అఫ్సు:—అనఘా! నాకొక సందేహము వొడముచున్నది. నాఁడు మన సభారంగమున చిత్తూరుపై నిందలుమోపిన యనామక పురుషుఁడే యీ యకృత్యమున కొడిగట్టి యుండును.

అక్బ:—పాపమీ యుదయసింహుని కెట్టి పాటువచ్చునని యొఱింగియున్న కారాగారమునఁ ద్రోయించియుండను.

విభుని చావునువిని దివ్యచారిత్రయగు వీరాబాయి నన్నేమి శపించునో! ఎంత దుఃఖించునో! పతివ్రతాశాపమును బండితవాక్యమును రిత్తవోవునా? దూరాలోచనదక్ష యగు నా భార్య మధురాదేవి నన్నెంత బ్రతిమాలినను తిరస్కరించి యొకపతివ్రత కంఠసూత్రమును ఛేదించితిని.

అఫ్:—సుల్తానునరేణ్యా! కడచిన దానికిఁ జింతింపనేల? తమ రిప్పటికేనియు రణమును జాలించి అకలుషకర్మతుని మట్టుబెట్టు యతనమున కుపక్రమింపుఁడు. రణమిప్పటికే యసంఖ్యయోధుల నాహరించినది.

అక్బ:—అవును. (త్వరపడి) ఓరీ! ఎవఁడురా అక్కడ!

(సేవకుఁడు ప్రవేశించి)

సేవ:—స్వామీ! ఏమి ముదల?

అక్బ:—ఓరీ! నీవు పోయి యాలముఁ జాలింపుమని మాను సింగుతోఁ జెప్పుము.

సేవ:—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

అక్బ:—ఇప్పుడా మానవాధమునిఁ గనుగొనుట కేమియుపాయము.

అఫ్:—దేవా! మన రాజా బీరుబనుఁ డపరాధ పరిశోధక వ్యాపారమున నారితేరినవాఁడు. మీరీతని నీకార్యమునకు నియోగింపుఁడు (బనబీరుని తెక్కలు విఱిచికట్టి మధురా కురంగులు పురుషవేషములతోఁ గొనివత్తురు.

అక్బ:—(ఆశ్చర్యపడుచు సఫ్రుజాల్ఫుజలుతో). కపిరాజా! యితడుగదా మన ... ...

అఫు:—రాజకుంజరా! అవును. దైవవశమున నీతఁడీ వీర ద్వయమునకుఁ జిక్కినాఁడున్నది.

అక్బ:—(మధుర సపలోకించి) ఓ వీరుఁడా! మా నిర్ణీత యత్నము బాలుగొన్న నీ వెవరవు? ఈ మాయానాటక సూత్రధారుఁడు మీకెట్లు చిక్కెను?

మధు:—ధరాకళత్రా! మాగాథ నిగూఢము. ఈ రాజహంత చెరసాలబద్ధుఁడగు యిప్పురాధినాథుని సంహరించి వెడలి వచ్చుచుండఁ జూచి యాకస్మికముగా పట్టి కట్టితిమి. ఒక గడియ ముందుగా వచ్చియున్న నా నిద్రాపరవశుఁడగు దీనపురుషుని రక్షించి యుందుము. మా యత్నము పూర్ణముగా ఫలింపమికి చింతించుచున్నాము. కాని యీ ప్రచ్ఛన్న బాడబానలమున ప్రపంచ మింకను దగ్ధము గాకమున్న మా చేతికిఁ జిక్కెనని సంతసింతుము.

అఫు:—(తనలో) ఇతని కంఠస్వరము నాకు చిరపరిచయముగా నున్నది.

కర:—(తనలో) మా దేవిగారి కైతవకథాకల్పన మెంత చక్కగానున్నది.

అక్బ:—(సంతోషపడుచు) ఓ వీరుల్లారా! మీరు దేశమున కెంతయో పుణ్యముచేసితిరి. మీ కేమికావలెనో యడుగుఁడు.

మధు:—ముందీతని శిక్షనిర్ణయింపుఁడు.

అశ్వ:—(జపుజులుని చూచి) ఆర్యా! ఈ చండాలునేమి చేయవలెనో తోచకున్నది. ముందీతని ఘోరకార్యమున లభించిన భాగ్యమేమో పృచ్ఛింపుఁడు. వీనితో భాషించుట నా కసహ్యముగా నున్నది.

జపు:—ఓయీ! జగదపకార దీక్షాపరాయణా! నీ వెవరు?

బన:—అనఘా! రాజ్యమోహ పిశాచవీక్షితుండనై, వైరిహాసనమున కుద్యుక్తుఁడనై, సంచరించు నొకానొక దంభవిద్యాగహన సంచారిని. నాఁడు ఢిల్లీనగరమున సింహాసనముకడ నిలిచి చిత్తూరుపై దురాగతములు పలికి ద్వేషము పుట్టించిన కపటవేషధారిని. వాస్తవముగా నేను హంతవ్యుఁడను. నిష్కారణముగా చిత్తోడ్సామ్రాజ్యమున కగ్ని దరికొల్పితిని. నా ప్రయత్నములన్నియు నిరాఘాటముగా కొనసాగినను నా హృదయమునకు శాంతి లేదు. నాదౌష్ట్యము నన్ను వేధించుచు కులపర్వత శిఖరములనుండి నన్ను గాఢకూపములకు విసరివేయుచున్నది. నాపంచప్రాణములు భయంకర బడబానల జ్వాలలంబడి కుమిలిపోవుచున్నవి. నేనెవ్వఁడనో కాను పూర్వపుఁ జిత్తూరుసార్వభౌముఁడను. నా పేరు బనబీరుఁడు. మీ పట్టాభిషేక మహోత్సవమునకు వచ్చి భద్రవేదండ పంచకము నుపాయనముచేసినది నేను. మీ రిపు డధిష్ఠించు గజము నాయది. ఈ పిశాచస్వరూపమున నున్న నన్ను మీరు గుర్తింపజాలరు. (దుఃఖముతో)

ఓ యక్బరురాజా! నన్ను శీఘ్రమే వధింపుఁడు. నేఁ మనో వేదనను భరింపలేను.

(అక్బరుఁడు అప్పుజులు ఫజులు లొకరి ముఖము లొకరు చూచుకొందురు.)

అక్బ:—(అప్పుజులుతో) ఇతని యుదంత మాశ్చర్యముగా నున్నది.

అప్పు:—(తనలో) పదభ్రష్టతా సంజనిత కోపమున నితఁడు కేవలము బాసిసీఁడయ్యెను.

అక్బ:—ఇపుడు కర్తవ్యమేమి?

అప్పు:—ఏమున్నది. ధర్మ శాసనానుసారముగా నితఁడు వధ్యుఁడు.

మధు:—(తనలో) పాపమితనిని జంపెదరు కాఁబోలు (ప్రకాశముగా యప్పుజులుతో) అయ్యా! మీ ధర్మనిరూపణము కఠినముగా నున్నది. శాంతకుఁడగు వీడింకను పశ్చాత్తప్తుడగుటకు ద్వీపాంతరశిక్షయే యుత్తమము. నా ప్రార్థన మాలించి యట్లొనర్పుఁడు.

కుర:—(తనలో) ఆహా! మా దేవిగారి హృదయమున కరుణా కాఠిన్యములు సమానస్థానమునలంకరించుట శోచనీయము.

అక్బ:—అవు నీ పీరుని యభిప్రాయ ముచితముగా నున్నది. ఓరీ! సేవకా యిటురమ్ము. (సేవకుఁడు ప్రవేశించును.)

అశ్వ:— ఓరీ! ఈతని గొంపోయి చెరసాలయందుంచుము. (అప్పుజులునిజూచి) మీ సహాయముచే చెరసాల నాయకునితో వీని శిక్షావివరము నివేదింపుము.

అప్పు:— చిత్తము. (అప్పుజులు ఘజులు, బసబీయుడు, సేవకుడు నిష్క్రమింతురు)

అశ్వగు:— (తనలో) ఈతని ముఖమున మానుసింగుని కవళిక లున్నవి. (ప్రకాశముగా) ఓవీరుడా! జయపురరాజులతో మీకు బాంధవ్యమున్నదా?

మధు:— కలదుగాని దూరపుచుట్టరికము.

అశ్వ:— (సంతోషమున) కావుననే నిన్ను జూచిన నాకు మధుర స్మరణకు వచ్చుచున్నది.

మధు:— (కురంగివంక జూచి చిరునవ్వు నవ్వి) ఏ మధుర?

అశ్వగు:— ఎరుగవా జయపురరాజనందన?

మధు:— (ఆలోచన నభినయించి) ఆ, ఆ. తెలిసినది. మధురయు నేను నొక గురువుకడ జిన్ననాడు చదువుకొంటిమి. పార్థివేంద్రా! ఇప్పుడామె మీతో వచ్చినదా? నన్ను గుర్తించునేమో?

అశ్వ:— లేదు. ఈదండయాత్ర తనకిష్టము లేదు.

మధు:— మధుర కడుపట్టుదలగాని. మిమ్ములను వదలియుంట చిత్రముగానున్నది. మీతో వచ్చియున్నదేమో కనుగొనక పోతిరా!

అక్బ:—

మగని యానతిలేక స్వేచ్ఛగఁ జరించు
వ్రాత మా దేశ జనులకు పట్టలేదు
పాడు నవనాగరికతా ప్రపంచ గాథ
నాకు వినిపింతువేల? రణప్రవీణ!

కుర:—(తనలో) చక్రవర్తుల కింకను కలవరము వదలనట్లున్నది. (ప్రకాశముగా) ధరణీశ్వరా! మీ పట్టపుమహిషియును జిత్తూరువచ్చినట్లున్నది.

అక్బ:—(తొందరపడి) ఆ. ఆ. నీవు చూచితివా? నా స్వప్నమా?

మధు:—అగత్యము లేక మీరన్నట్లు శుద్ధాంతస్త్రీయగు మధుర రా సాహసించునా? మీకిప్పుడామెను జూపిన మాకే మిచ్చెదరు.

అక్బ:—ఏమడిగిన నిచ్చెదను. ఎక్కడనున్నది? పోవుదము. రండు.

మధు:—ఎక్కడకో పోవలయునా! మధుర నావంటిదేనా? (అని ప్రత్యక్షమగును.)

అక్బ:—(విభ్రాంతిపడి కౌఁగిలించుకొని) దేవీ! నన్నెంత మోసగించితివి.

మధు:—ఉరుసులో నాఁడు మీరు మోసగించిన దానికి.

అక్బ:—ఈ పురుషుఁ డెవరు?

మధు:—మన కురంగికాదా?

అక్బ:—కురంగియా ? కురంగీ ! మీదేవిగారికి తగినట్లే దొరకితివి. మనము శీఘ్రమేపోయి వీరాబాయిని రక్షింతము రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

మూడవరంగము

సీను — యుద్ధరంగము. (రణభేరీలు మ్రోయుచుండ రౌద్రమూర్తులై కత్తులుద్రిప్పుచు రాణా జయమల్లులు ప్రవేశింతురు.)

రాణా ! ఓరోరీ ! మ్లేచ్ఛాధములారా ! రండు రండు, మీ పస బట్టెదను.

మాన:—(పరుగెత్తుకొని వచ్చి) ఓరోరీ ! వాచామూర్ధన్యా !

ఉ. నాఁడు సభాంతరాళమున నన్నుఁ దృణంబుగ నెంచి తండ్రియు
న్నాఁడని తూలనాడు వచనంబులు కొంచెము వెళ్ళబెట్టి నీ
పోడిమిఁ జూపుమేది ? రణభూమికి నీతల బొమ్మగట్టి చెం
డాడెద తోడు దెచ్చుకొనరా ! తులువా ! యలనాటివీరునిన్.

(అని యెదుర్కొనును.) (తెరలో)

ఉ. నన్నువధించి యాపెనుక నా సుకుమారుని దాకినన్ బలా
ఢ్యున్నతి గానవచ్చు నిలు మొక్క క్షణంబున నీదు రక్తము
న్గన్నులఁ జూతు నిట్టి పని కాయ మెదిర్చుటగాదు శౌర్య సం
పన్నత యుక్కు మీఱ నగు మమ్మెదిరింపుము మీసముండినన్.

(పై పద్యమును చదువుచుఁ బురుషవేషధారిణియై వీరాబాయి ప్రవేశించును.)

మీరా:—విరోధి కబంధ విచిత్ర సౌధాంగణముల భూతప్రేతాళ గణములకు బువ్వంపుబంతులు సాగించెదను. రండు, రండు.

(కొంతవలకు పోరిగాయపడి ప్రేవులు జీరాడ బిగియగట్టి తిరుగ పోరి నేలగూలుచు) ఓ రసపుత్ర యోధులారా! చెంగలింపుడు. మీ నామములకు శాశ్వతకీర్తి నార్జింపవలెనన్న రణరంగమే దివ్య సాధనము. ఈ మహాసంగ్రామ భయంకర నాటకమునకు ప్రేక్షకులై దివ్యులు మేఘపంక్తుల నాసీనులై మందార మాలికలు బట్టియున్నారు. మీ సార్వభౌముడు, శృంఖలాబద్ధుడై బందీగేహమున నవయుచుండ, మీచిత్తోడ్డ మనాథయై మూల్గుచుండ, వైరిశిరములను వ్రక్కలింపరేల? నీహార లేశముల వంటి తనువులనాశించి యమమహిషరింఖాటంకారముల నాకర్ణింపకుడు. ఇదిగో భూమ్యాకాశములు సాక్షిగా నా శరీర సర్వస్వము, నాపవిత్ర రక్తమును దేశ సంరక్షణార్థము ధారవోయుచున్నాను. బ్రహ్మాండము బ్రద్దలగుగాక! సముద్రములు మిన్నుముట్టుగాక, చుక్కలూడిపడుగాక, వెన్నుజూపకుడు. ఆజ్యముబోసిన యగ్నులై, కసరరేగిన సింగములై జన్యక్షేత్రమున రుధిర వృష్టి యందు యశోబీజములను వెదజల్లుడు. చిత్తూరుగవనికిఁ గపాలతోరణములను గై సేయుడు. మీ నామ సంకీర్తనమునకై దిగంగనలు వీణెలు శ్రుతిచేయుచున్నారు. నేనును మీకు సాయపడియెదను. (అని లేచి నడువబోయి కూలిపడి) ఆహా! మీరాబాయి ఖడ్గము విశ్రమించుచున్నది. నా జీవనగేహమున నిరంతరము ప్రజ్వరిల్లు ప్రతాపజ్యోతి దీర్ఘనిశ్వాసము విడిచి

నది. ఉదయసింహుని మహానంద సాగర మధ్యమున విధి కఠోరాట్టహాసము చేసినాఁడు. (రక్తము జూచుకొని) ఆహా! నామేన నెన్నిగాయములు పడినవి. ఈరక్తవసనములతో స్వర్గ యాత్రాభిముఖ నయిన నాకొఱకు నిలింపులు కాంచన కిరీట మును గొని వచ్చుచున్నారు. దేశమునకై దేహము లుపాయన ములు గావించిన భారత వీర పతివ్రతల యందు వీరాబాయి కీర్తి కిరీటమును ధరించుచున్నది ఏమి నాభాగ్యము. (అని మూర్ఛిల్లును.)

(అక్బరు ప్రవేశించి)

అక్బ:—(అబ్బురపడి) ఆహా! ఈమె ప్రతాప మనివార్యము. ఇంక నిమిషకాల మీశక్తిస్వరూపిణి రణవిహారము చేసి యున్న నా సర్వసేనావారము నాహుతిఁ గొనియుండును. ఇట్టి కాంతలు మా భరతఖండమున జన్మించియుండుట జూచి యుప్పొంగవలసిన నేను అవివేకినై కయ్యము రేచి యెంత పాతకమున కొడిగట్టితిని. నా ధర్మపరిపాలనము గంగపాలయినది. ఈ వీరవనితాపాదములను పూజించిన నాకు ముక్తి కల్గును హిందూ మహమ్మదీయ విరోధము లను నిర్మూలింప నిశ్చయించుకొన్న నా తెలివి తెల్లవారిన ట్లున్నది. మా భరతమాతృకాసంతానమహిమ దలంచు కొనగా మేనుఁ బులకరించుచున్నది. ఓ భరతఖండమా!

సీ. ప్రమథనాథుని వీరు ద్రావింపజాలిన
    వజ్రాలకొడుకుల బడసినావు
నరకాధిపతిగుండెఁ గరగింపఁజాలిన
    వెలదిమిన్నల కుగ్గుపెట్టినావు

బ్రహ్మాండకోటీవాని వణకింపఁజాలిన
మునులనాగాపునని డి పెంచినావు
అంటిసంకనఁ బాపముడుపఁ జాలిన
తీర్థకోటులమున్ని తేలినావు

గీ. యుర్విఁబుట్టకముందె నీవుంటివేమొ
సకలశాస్త్రపురాణము ల్జదివినావు
గానబుసిరిగల భాగ్యశాలినివి నీవు
భారతాంబామణీ నమస్కారమమ్మ !

సీ. జలకంబులాడించు చెలికత్తెగద నీకు
కనకాంబుజాఢ్య గంగాభవాని
తలమీఁది గుండుమల్లెల దండగద నీకు
నత్యున్నతోగ్ర హిమాలయంబు
పూఁత బంగారు సొమ్ముల పెట్టెగద నీకు
సిరిపెలంది చరించు సింహళంబు
ముద్దుగారెడు నిగ్గుటద్దంబుగద నీకు
నిండారు హిందూమహాంబురాశి

గీ. ఇట్టి నినుఁజూచి బిచ్చంబు బెట్టుమనుచు
నన్నిదిక్కులు యాచించు చున్నవమ్మ !
గ్గైకమత్యంబుగలిగి నిన్ననుభవించు
కొఱతపూరింపవే మాకు భరతమాత !

(వీరాబాయివంకజూచి తనలో) ఈ శాంకరీస్వరూపిణిని బలుకరించుటకు నాగుండె నిబ్బరింపకున్నది. (సమీపించి ప్రకాశముగా) ఓ ప్రతాపసుందరీ! భారతవీర సోదరీ

లలామా! నీజీవనప్రళయ కారకుండగు పరమపాతక చక్రవర్తి యక్బరు నీ సుగుణశృంఖలాబద్ధుండై యోడి నీ వీరమూర్తికి నమస్కరించు చున్నాడు.

వీరా:—(క్రోధోచ్ఛ్వలితయగుచు లేచి కత్తిని వెదకుచు) ఏమీ! అక్బరు రసపుత్రభువనకంటకుండయిన అక్బరు అనంతక్షమా సంపన్నుండగు నానాథుని జాలిలేక చెరసాలపాలొనర్చిన యా నిర్దాక్షిణ్య కలుష కర్కశ హృదయుండగు అక్బరు ఏండీ యేండీ! (అని పండ్లుకొఱకుచు) ఈ కరవాలము వతని గర్భమును చీల్చి, హాయిగా నిర్విచారముగా స్వర్గ మలంకరింతును.

అక్బ:—(తనలో) అయ్యో! నేనేమిచేయుదును. అమాయిని యగు నీదొడ్డముత్తైదువునకు భర్త్రృమరణము నెఱింగించిన వారు లేనట్లున్నది. (ప్రకాశముగా) తల్లీ! నిజముగా నేను ఘోరపాపిని. నీపవిత్రహస్తమున నాకంఠముగోసి నన్ను ధన్యునిఁజేయుము. (అని తలయొడ్డును) (వీరాబాయి కత్తి జారవిడిచి) ఆహా! పశ్చాత్తప్తుండగు యీతనిం దునుమ రాదు. (ప్రకాశముగా) ఓచక్రవర్తీ! నీకు శుభము, మా ధర్మజుని చరణతలస్పర్శనమున ధన్యమైన హస్తినాపురీ సింహాసనాధ్యాసీనుడవైన నీవు సంతసపనీయుఁడవు. విధికృతము మాపై స్వేచ్ఛావిహారము చేసినది. ఇందు నీ దోసము లేదు. నాభర్తకు బంధముక్తి గావింపుము. నాకుమారుని (దుఃఖము నభినయించి) ఇంకనుఁ గుమారుఁడా! రాణా! నీ వేమైతివి?

అక్బ:—అమ్మా ! సుకుమారుండు క్షత్రపుత్రుండయ్యో ! అతం డిప్పటికి మరణించియుండును. సిథ త్తనెవరో విరోధులు బందీగృహమున సంహరించె. అతనిని పట్టి శిక్షించితిని. నన్ను క్షమింపుము. నే నేమియు నెఱుగను. నీ పవిత్ర క్రోధ మున నన్ను శపింపకుము. తల్లీ! నీకు నమస్కారము.

వీరా:—(కలవరపడి తన్నుకొనుచు) ఘోరము. ఘోరము. ప్రాణేశ్వరా ! నీవు బందీగేహమున నున్నను సజీవుండవై యుంటివని నా హృదయమునకింత శాంతిం జేసికొంటినే! రాణా కుమారా? నీవు స్వర్గమలంకరించితివా? మిమ్ము విడచి యింకను మొండికై బ్రతికియుండి యెంతపాపము చేసితిని. బనబీకుండా ! నీ కనులు చల్లబడెనా ! మాకుటుం బము నెంతలో దిగమ్రింగి నీళ్ళు త్రాగితివి (త్వరపడి లేచి మిన్నుజూచుచు) మనోహరా! మనోహరా! ఏమి యాజ్ఞ, రమ్మనుచుంటిరా! ఆ_ఆ లేను. నేనా! కొడుకా! కొడుకా! ఆలసింపను. (అని కత్తితో బాడిచికొని) భరతఖండము, నా భాగ్యము, దుఃఖము, చిత్తూరు, దాహము, సంతోషం, యుద్ధము అ_క్బ_రు

(అని ప్రాణములు విడుచును.)

అవనిక పడును.

పంచమాంకము సమాప్తము.

Printed by Vemkatram Power Press, Ellore
Paper I. C. No. W. G. 1. Jan. 47/1000 Copies

[మూల్యము రూపాయి నాల్గు అణాలు]